

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
Економіки та менеджменту
Бухгалтерського обліку та аудиту

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

магістра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: **Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в умовах
соціально-орієнтованої економіки: організація та методика
(на прикладі ТОВ «Тернопільелектропостач»**

Виконала: студентка 6 курсу, групи ПОМ-61
напряму підготовки

071 «Облік і оподаткування»

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Квасніцька В.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник **д.е.н., проф. Павликівська О.І.**
(прізвище та ініціали)

Рецензент (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль **к.е.н., доц. Співак С.М.**
(прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2019

АНОТАЦІЯ

Квасніцька В.П. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в умовах соціально-орієнтованої економіки: організація та методика (на прикладі ТОВ «Тернопільелектропостач» – Рукопис.

Дипломна робота за спеціальністю 071 - Облік і оподаткування. – Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. – Тернопіль, 2019.

У статті розглянуті проблеми розвитку соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу, пов'язані з відображенням соціальних заходів у бухгалтерському обліку та соціальній звітності; здійснено огляд нормативно-правового забезпечення соціально відповідального бізнесу; визначено вплив змісту соціальних заходів на їх відображення в бухгалтерському обліку; побудовано модель об'єктів бухгалтерського обліку при соціально орієнтованому бізнесі.

Ключові слова: соціальна відповідальність, звітність, модель об'єктів обліку, витрати, стандарт.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Закономірності розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності на підприємствах	8
1.2. Облік соціально відповідальної діяльності як основа управління підприємством	20
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Методичні засади організації соціального обліку	27
2.2. Методика формування соціальної звітності підприємства	33
2.3. Генерування інформації щодо соціальної діяльності засобами стратегічного обліку	44
Розділ 3. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1. Фактори впливу на ефективність соціальної діяльності підприємств	54
3.2. Принципи організації аудиту соціально відповідальної діяльності та його вплив на систему управління	71
Розділ 4. ОЦІНКА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ТЕРНОПІЛЬЕЛЕКТРОПОСТАЧ»	
4.1. Аналіз показників фінансового стану підприємства	76
4.2. Аналіз результатів діяльності підприємства	82
Розділ 5. ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ТЕРНОПІЛЬЕЛЕКТРОПОСТАЧ»	
5.1. Оцінка динаміки рентабельності продукції за валовим прибутком	85
5.2. Факторний аналіз рентабельності активів підприємства	88
Розділ 6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	
6.1. Економічне значення заходів щодо покращення умов та охорони праці	91
6.2. Реалізація заходів щодо створення і використання матеріальних резервів для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків	95
Висновки і пропозиції	101
Список використаних джерел	105

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток національної економіки, інтеграція України в світовий економічний простір обумовлює виникнення ряду проблем, вирішення яких передбачає необхідність вибору ефективних методів управління суб'єктами господарювання, які б забезпечували реалізацію концепції сталого розвитку. Концепція сталого розвитку нерозривно пов'язана з концепцією соціальної відповідальності бізнесу. Впровадження принципів соціальної відповідальності у практику діяльності вітчизняних підприємств обумовлює необхідність у здійсненні оцінки ефективності соціально відповідальної діяльності як основи сталого розвитку підприємства. Таку оцінку про кожний вид діяльності суб'єкта господарювання забезпечить повна та достовірна інформація, яка формується в системі бухгалтерського обліку. Отже, підприємство зацікавлене в такій системі бухгалтерського обліку, яка б висвітлювала результати економічної, екологічної і соціальної діяльності та сприяла реалізації заходів управлінського характеру задля досягнення довготривалого сталого розвитку підприємства.

Питання соціальної відповідальності бізнесу у своїх працях висвітлювали вітчизняні та зарубіжні вчені: Г. Боуен, З.І. Галушка, О.А. Грішнова, А. Керролл, А.М. Колот, Ф.Котлер, І.Ф. Комарницький, М.О. Кужелєв, Ю.М. Петрушенко, Н.А. Супрун, М. Фрідмен, Н.М. Шмиголь. Суттєвий внесок у дослідження проблем формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємства, теорії та методології соціальної звітності зробили такі вчені, як М.І. Бондар, Д.О. Грицишен, І.В. Жиглей, І.В. Замула, В.С. Карагод, Л.М. Кіндрацька, С.Я. Король, Н.М. Малюга, О.А. Лаговська, С.О. Левицька, О.М. Харитонова. Віддаючи належне науковим доробкам вчених у дослідження різних аспектів організації та методології обліку соціально відповідальної діяльності, слід водночас зазначити, що проблеми, пов'язані з обліком соціально

відповідальної діяльності, як основи сталого розвитку, потребують подальшого дослідження, що забезпечить формування інформаційної бази для управлінських рішень щодо внутрішньої та зовнішньої діяльності підприємства.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних основ концепції соціальної відповідальності бізнесу та визначення облікових аспектів соціально відповідальної діяльності як інформаційної основи сталого розвитку підприємства.

Досягнення вказаної мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

- дослідження сутності соціально відповідальної діяльності;
- обґрунтування необхідності використання обліку соціально відповідальної діяльності в системі управління;
- обґрунтування теоретичних питань удосконалення обліку соціально відповідальної діяльності;
- удосконалення методики нормування витрат на соціально відповідальну діяльність;
- розробка системи показників та методики економічного аналізу соціально відповідальної діяльності.

Об'єктом дослідження є чинна система обліку і аналізу соціально відповідальної діяльності на ТОВ «Тернопільелектропостач».

Предметом дослідження є методика та організація системи обліку і аналізу соціально відповідальної діяльності.

Методи дослідження. Методи дослідження ґрунтуються на діалектичному підході до вивчення сучасного стану обліку і аналізу соціально відповідальної діяльності. У процесі дослідження застосовувалися методи наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, статистичних порівнянь, вибіркового обстеження та групування.

Інформаційною базою виконаного дослідження є законодавчі акти України, нормативна документація та галузеві інструкції, що регламентують

організацію обліку та аналізу соціально відповідальної діяльності, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали органів державної статистики, облікові дані ТОВ «Тернопільелектропостач».

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці основних напрямів і конкретних рекомендацій по удосконаленню методики обліку соціально відповідальної діяльності, методики проведення аналізу, а також посилення інформаційної та контрольної функцій обліку в управлінні соціально відповідальною діяльністю.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дослідження складається із вступу, шести розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Закономірності розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності на підприємствах

Фахівці сьогодні ведуть широкі дискусії щодо розвитку концепції соціальної відповідальності, адже сучасні умови суспільного функціонування вимагають підвищення рівня прозорості компаній, державні органи намагаються посилити контроль, а інвестори потребують деталізованої інформації про діяльність, присутність на ринках та потенційні ризики.

Загалом, тенденції економічного розвитку на майбутнє можна визначити соціальним спрямуванням, а в розвитку бізнес-структур домінує соціальний вектор. Це пов'язано із тим, що результат економічної діяльності суб'єкта господарювання полягає не лише в отриманні максимального прибутку, а й у ефективності заходів, спрямованих на довготривале існування та сталий розвиток. Необхідною умовою отримання зазначеного результату є взаємодія трьох складових: бізнесу, держави та суспільства, що не можливе без функціонування інституту соціальної відповідальності.

Актуальність дослідження полягає у недостатньому вирішенні як наукових, так й практичних проблем розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності в нашій країні.

Тенденції та закономірності розвитку концепції соціальної відповідальності бізнесу в різні часи досліджувались в працях вітчизняних й зарубіжних вчених, зокрема: О. Амоші, Г. Боуена, М. Вебера, К. Девіса, В. Зомбарта, М. Кейнса, А. Керола, А. Колота, В. Куценко, Е. Лібанової, М. Новикової, Р. Оуена, С. Сеті, Е. Фрімена, Г. Хоружого.

В процесі розвитку концепції соціальної відповідальності з'являлись спірні моменти: знаходились як прихильники, так і її противники. Для

всестороннього уявлення про теоретичні аспекти концепції розглянемо її генезис. Базовою роботою з проблем соціальної відповідальності є праця Г. Боуена «Соціальна відповідальність бізнесмена» [4, с. 36-42]. Розглядом аналогічних теорій характеризуються праці А. Керрола. Так, на думку автора, зародження сучасного етапу розвитку соціальної відповідальності припадає на 50-ті роки минулого століття, 60-ті роки характеризуються поглибленням змістовної складової поняття, в 70-ті роки відбувається поява різних напрямів та форм реалізації даної концепції, 80-ті – накопичення знань про соціальну відповідальність та формування її концепції [6, с. 268–295].

«Організації мають бути мотивовані ринковими інструментами та прозорими в своїй діяльності перед суспільством; детальний розрахунок та списання частини вартості готової продукції чи послуг на соціальні затрати» – основна суть концепції запропонованої К. Девісом. На переконання вченого саме держава має створювати умови й бути прикладом соціальної відповідальності. Більше того, компаніям вигідно бути соціально відповідальними, оскільки це сприяє збільшенню їх ринкової вартості [5, с. 174–175].

На противагу вище значеним твердженням можна навести думку М. Фрідмана, який зазначив, що соціальна відповідальність бізнесу полягає лише в ефективному використанні ресурсів з метою збільшення прибутку та дотриманні «правил гри». Тобто, якщо підприємство не ухиляється від оподаткування, виконує всі задекларовані умови праці (встановлений рівень оплати праці, умови безпеки праці та екології), то його можна вважати соціально відповідальним [7, с. 173–178].

Незважаючи на противників, концепція соціальної відповідальності активно впроваджується міжнародним бізнесом, який бачить в цьому можливість підвищення своїх конкурентних переваг.

В процесі дослідження необхідно подати авторське розуміння соціальної відповідальності, а також виділити систему показників соціально відповідальної діяльності, зокрема подати її через матрицю основних

напрямів, які об'єднати в групи: відповідальності перед працівниками підприємства; відповідальності перед суспільством.

Зазначені тенденції в розвитку суспільства сприяли, відповідно, й розвитку соціальної відповідальності як на загальнодержавному рівні, так й на рівні суб'єктів господарювання. Скажімо, активізація соціальних функцій інститутів громадянського суспільства вимагає розвитку та вдосконалення існуючого правового забезпечення соціально відповідальної діяльності, що потребує розробки й прийняття законодавства як на міжнародному, так й національному рівні. Тобто починають домінувати соціальні функції, які, в наслідку, активізують економічні функції суб'єкта господарювання щодо отримання стабільно високого прибутку (рис. 1).

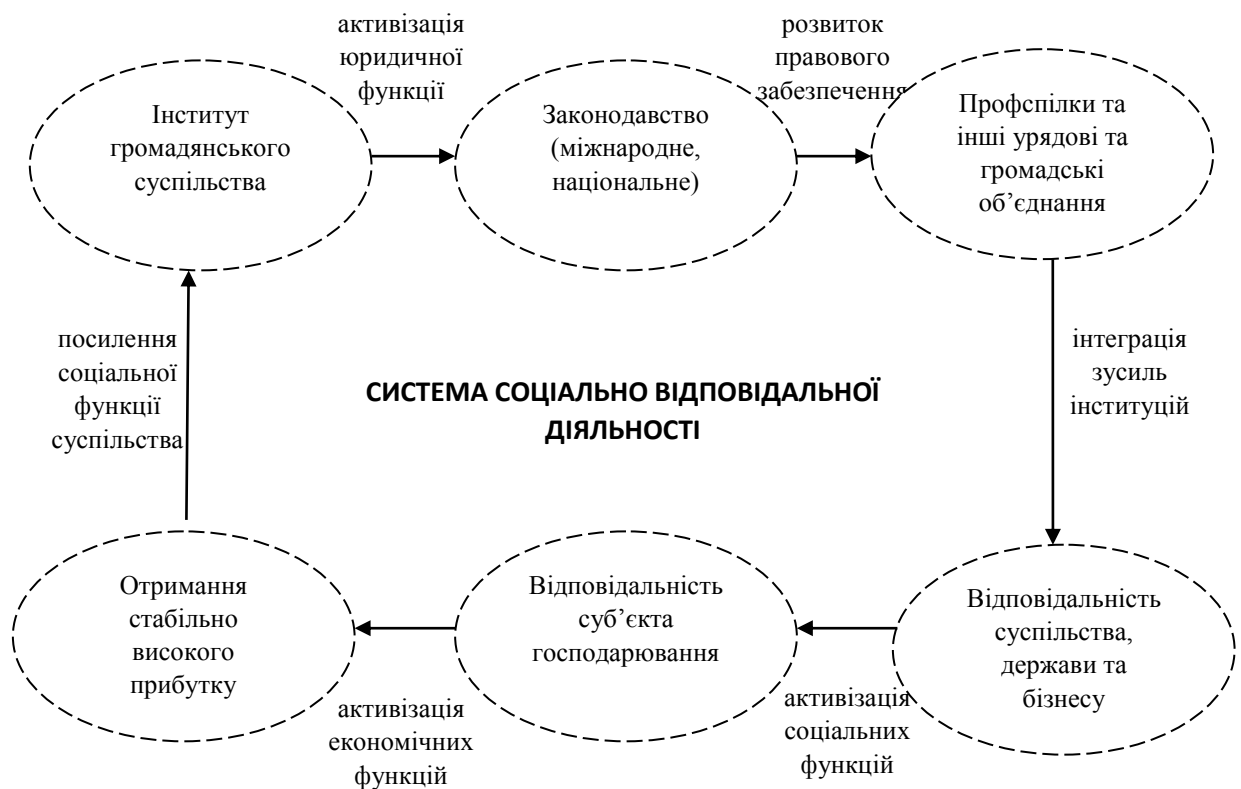

Рис. 1. Кругообіг та взаємозалежність функцій в системі соціальної відповідальності

Трудності в створенні теоретичної бази СВД пов'язані з тим, що цей вид діяльності лежить на перетині кількох наук – філософії, екології, соціології теорії управління, економіки. Систематизуючи наявні теоретичні та практичні надбання з СВД нами виділено основні моделі й теорії які є базовими для розуміння цього поняття:

- теорія сфокусованої соціальної відповідальності (М. Портер);
- піраміда Керолла;
- модель зацікавлених осіб (стейкхолдерів).

Відповідно до кожної виділеної моделі нами представлено їх графічну інтерпритацію.

Заслуговує на увагу розвинута М. Портером теорія сфокусованої соціальної відповідальності, відповідно до якої стратегія соціальної відповідальності спрямовується на конкретних стекхолдерів для реалізації певних соціальних проектів. Автором акцентується увага на тих ділянках, на яких фірмі слід сфокусувати свою відповідальність та пошуку ефективності соціально відповідальної діяльності (рис. 2).

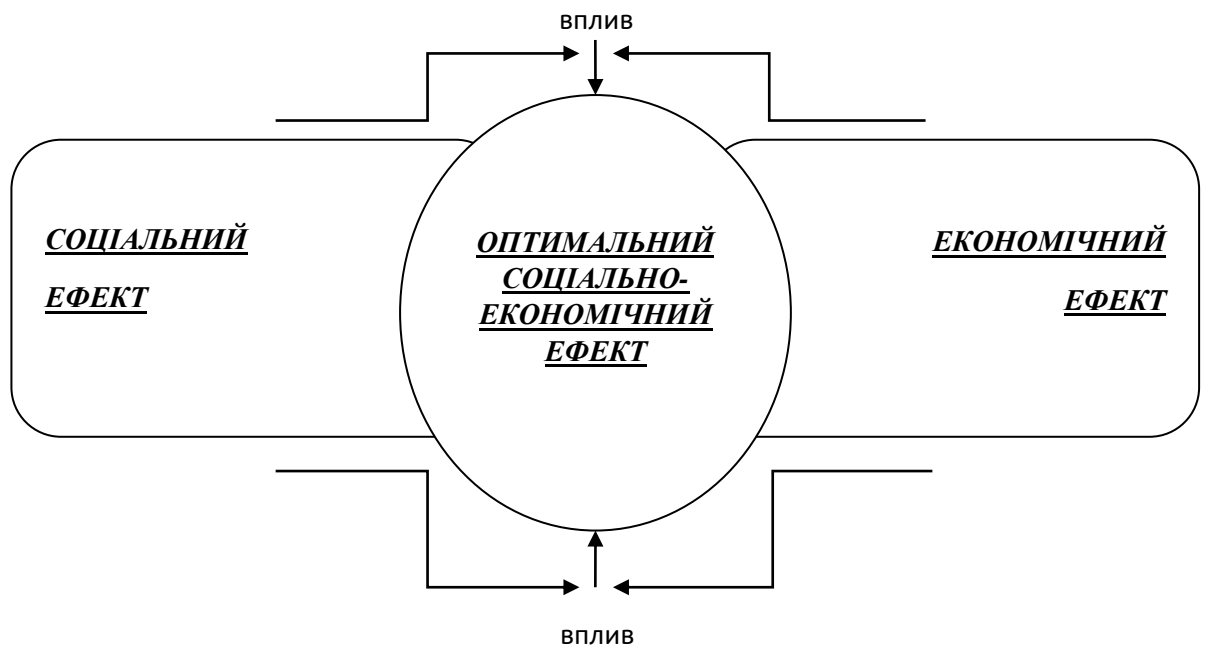

Рис. 2. Поєднання соціальних та економічних принципів соціально відповідальної діяльності для досягнення ефекту

Цікавою, з точки зору розвитку концепції стекхолдерів та прозуміння природи соціальної активності суб'єктів господарювання є так звана «піраміда Керрола» (рис. 3).

Рис. 3. Піраміда корпоративної соціальної відповідальності
[Джерело: Carroll A. B. The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organization stakeholders / A. B. Carroll // Business Horizons. – 1991. –Vol. 34(4).— P. 42]

Слід зазначити, що в сучасних умовах господарювання підприємницьким структурам бути соціально відповідальними в повній мірі є надзвичайно важко, оскільки коло стекхолдерів постійно збільшується, тай взаємозв'язки між ними стають все складнішими. Перелік зацікавлених осіб для кожної господарської одиниці може визначатись універсально, при цьому певні їх групи можуть змінювати з часом свої функції або поєднувати кілька із них (постачальники можуть бути й споживачами, а працівники –

акціонерами), можуть об'єднуватись в нові групи стейкхолдерів (об'єднувати свої інтереси за певних обставин).

Аналіз результатів дослідження відносно зацікавлених сторін соціально відповідальної діяльності підприємства дозволяє класифікувати стейкхолдерів, а також виділити їх очікування (таблиця 1).

Таблиця 1

Класифікація зацікавлених сторін та їх очікувань

№ з/п	Група стейкхолдерів	Основні очікування стейкхолдерів
Внутрішнє середовище		
1.	Акціонери підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Позитивне відношення суспільства до бізнесу. 2. Створення надійного середовища для бізнесу. 3. Зростання стійкості в середньо- та довгостроковій перспективі. 4. Забезпечення соціально відповідальної репутації. 5. Підвищення якості управління. 6. Позитивний корпоративний клімат. 7. Ріст капіталізації. 8. Зростання ступеня довіри зі сторони персоналу, партнерів, клієнтів та органів влади.
2.	Персонал підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дотримання законодавчо закріплених прав. 2. Ріст соціального захисту. 3. Зростання заробітної плати. 4. Можливість професійного та кар'єрного росту. 5. Забезпечення умови праці відповідно до сучасних умов охорони праці.
Зовнішнє середовище		
3.	Споживачі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виробництво якісних товарів та послуг. 2. Дотримання прав споживачів. 3. Справедливе ціноутворення.
4.	Партнери	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дотримання договірних зобов'язань. 2. Поглиблення партнерських відносин. 3. Довіра та авторитет до підприємства.
5.	5.1. Суспільство: в місцях території розміщення:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у вирішенні соціально-економічних проблем регіону. 2. Розвиток соціальної інфраструктури. 3. Ріст інвестицій в розвиток регіону. 4. Заходи із запобігання та вирішення екологічних проблем. 5. Допомога у вирішенні соціальних питань. 6. Участь у меценатстві та благодійних заходах.
	5.2. Суспільство на загальнодержавному та міжнародному рівнях:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гармонізація інтересів бізнесу та суспільства. 2. Розвиток та поглиблення концепцій стійкого розвитку. 3. Участь в розвитку нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності.
6.	Держава	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вдосконалення моделі соціальної політики. 2. Розподіл соціального навантаження між державою, бізнесом та громадянами. 3. Збереження соціальної стабільності. 4. Відповідність стандартам соціальної держави. 5. Зниження державних соціальних витрат.

Із таблиці зрозуміло, що очікування стейкхолдерів є значно ширшими, а ніж виключно вирішення соціальних проблем. Ці очікування стосуються не лише соціальної сфери (соціальний захист, трудові відносини, тощо), а й економічної (виробництво якісної продукції), правової (дотримання законодавства), екологічної (захист навколишнього природного середовища) та етичної (дотримання правил ділової етики).

Отже, зважаючи на вплив різних груп зацікавлених осіб на рішення стосовно соціально відповідальної діяльності, компанії повинні формувати гармонійні відносини з усіма групами, незважаючи на конкуруючу мету деяких із них.

Концепція соціальної відповідальності є неповною без виділення форм її реалізації, які, на наше переконання можна об'єднати за ознакою впливу стейкхолдерів на фірму у дві групи:

- внутрішня форма (охорона здоров'я, охорона праці, розвиток професійних здібностей, підвищення ефективності бізнесу);
- зовнішня форма (соціальна політика по відношенню до суспільства, природоохоронна діяльність, тощо).

Таким чином, ми дійшли висновку, що фундаментальними принципами соціально відповідальної діяльності є забезпечення споживачів якісною продукцією, професійне вдосконалення персоналу, дотримання законодавства, врахування суспільних інтересів та цінностей.

Для розуміння ролі соціальної відповідальності, а особливо її соціально-економічного аспекту в практичній діяльності суб'єктів господарювання, необхідним є розгляд складових цього явища через диференціацію її економічних та соціальних функцій. Дослідження соціальної та економічної детермінанти, вдосконалення на цій основі системи соціальної відповідальності бізнес-структур спричиняє постійну трансформацію цих функцій їх економічного витрачання, страхування ризиків, стимулювання соціальної активності і вдосконалення через функції якісно

іншого порядку: культурологічну, інтегруючу, обліково-аналітичну, які формують соціально-економічну результативність підприємства.

Ми вважаємо, що систему показників соціально відповідальної діяльності можна подати через матрицю основних її напрямів, показників та заходів як інструментів обліку та вимірювання пов'язаних із цим видом діяльності затрат. Відповідно, базові напрями реалізації соціально відповідальної діяльності виділяються в наступні групи:

- відповідальність перед працівниками підприємства;
 - відповідальність перед суспільством;
 - екологічна відповідальність;
 - добросовісна конкуренція та відповідальна реструктуризація
- (рис. 4).

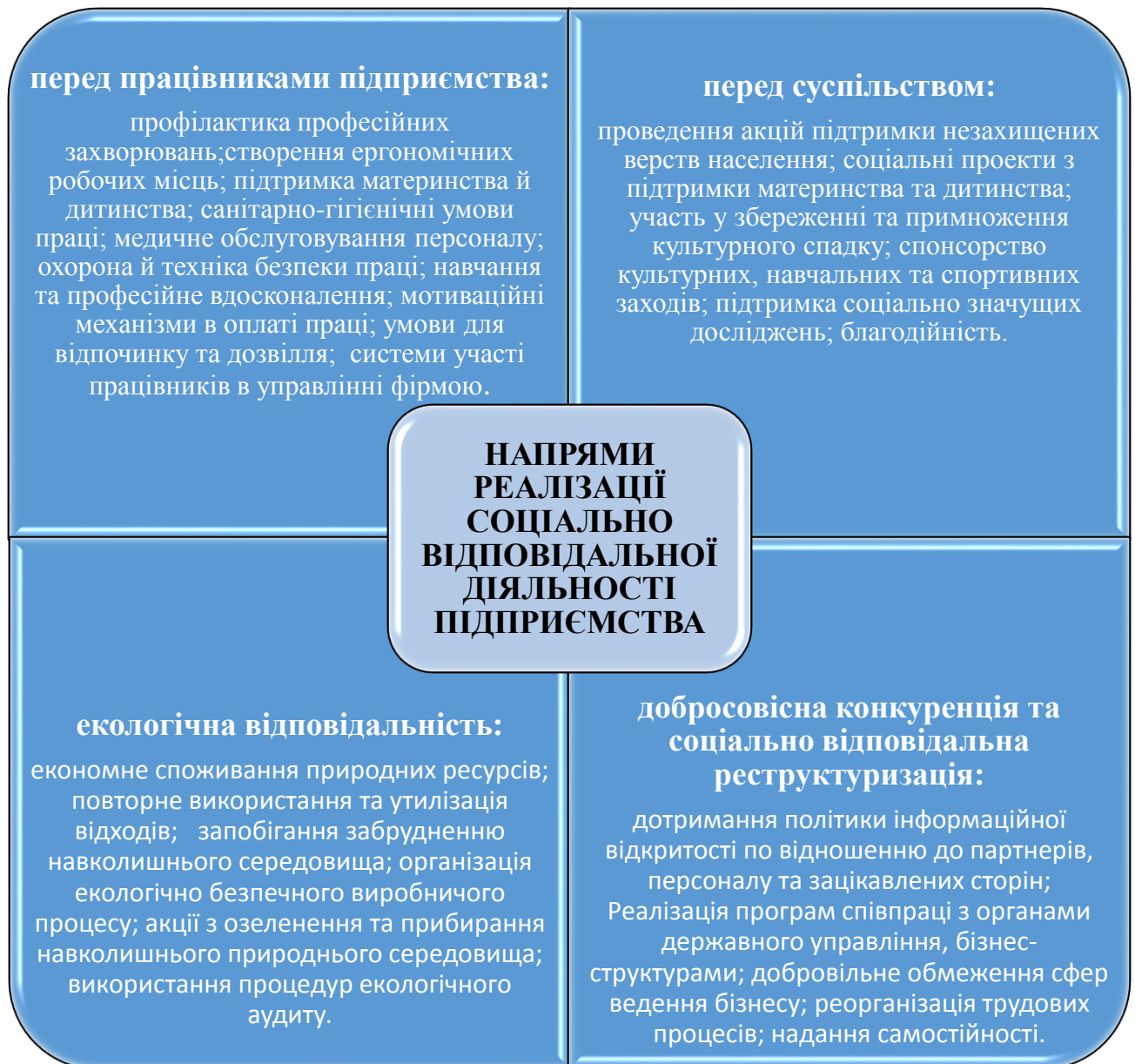

Рис. 4. Основні напрями та механізми реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства

В свою чергу, структурування категорії «соціальна відповідальність бізнесу» дозволяє здійснити чіткий операційний поділ та формалізувати складові цієї категорії (рис. 5).

Рис. 5. Складові категорії «соціальна відповідальність»

Таким чином, соціальна відповідальність – складне, багаторівневе поняття, яке можна охарактеризувати як з об’єктивної (норми, правила, власні інтереси та економічні умови), так й суб’єктивної сторони (особисті погляди, досвід та цінності). Погоджуючись з думкою А. Керолла, вважаємо, що соціальна відповідальність являє собою економічну (елемент соціальної), правову, етичну, філантропічну відповідальність із підпорядкуванням зазначених рівнів. Цей підхід цінний через те, що соціальна відповідальність може змінювати поведінку, мету, тобто бути багатовимірною, дозволяє визначати взаємопов’язані напрямки.

Після визначення основних складових концепції соціальної відповідальності, представимо в узагальненому вигляді її попередню

концепцію, яка базується на принципах існування системи. Вважаємо, що дана система функціонує у двох напрямках, тобто є двонаправленою. Зокрема: процес планування концепції спрямовується зверху в низ, через впровадження принципів (рис. 6а).

Оберненими до першого є етапи процесу реалізації концепції, її розвиток знизу-вверх передбачає, що при успішному втіленні всіх функцій реалізуються процеси, які відповідають принципам соціально відповідальної діяльності (рис. 6б).

На основі даних, наведених на рисунку, можна зробити висновок, що концепція соціальної відповідальності підприємств складається із процесів планування та реалізації заходів. Скажімо, в процесі планування заходи розпочинаються з розробки програми і закінчуються розподілом функцій, а при реалізації – навпаки, основою є певні визначені функції, які видозмінюються в стратегію.

а) процес планування:

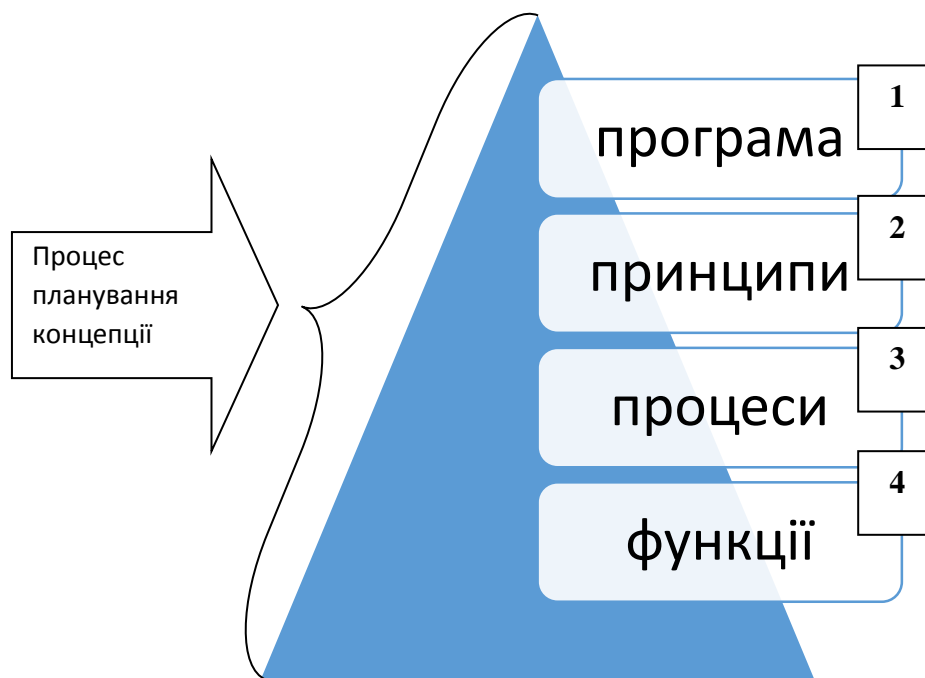

Рис. 6а. Планування концепції соціально відповідальної діяльності підприємства

б) процес реалізації:

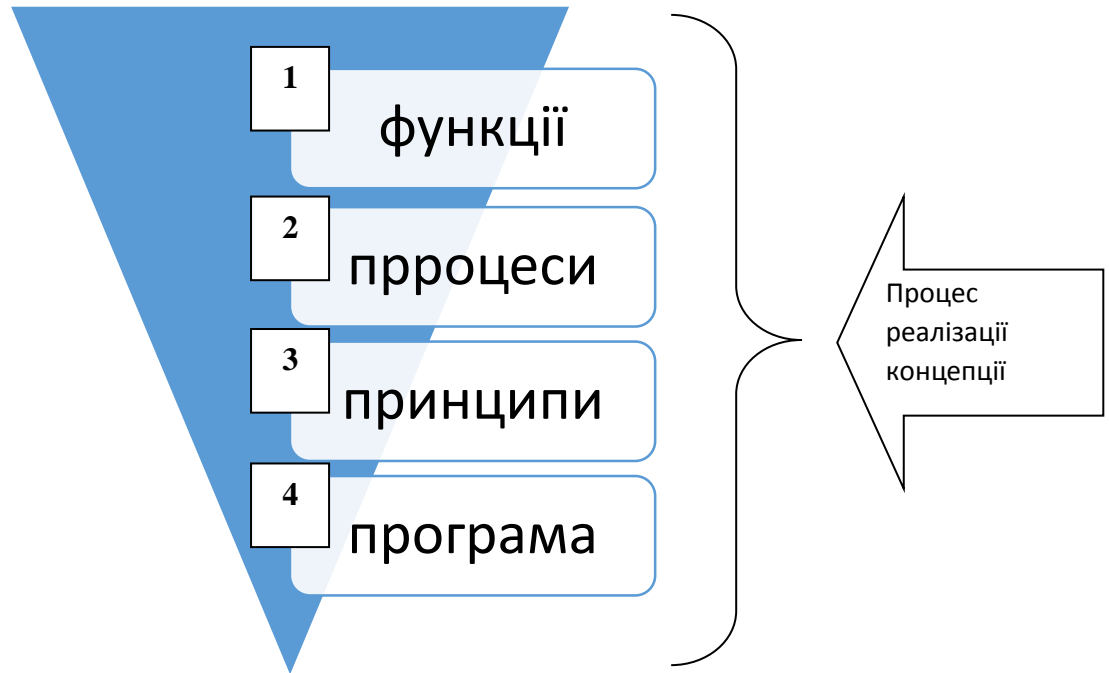

Рис. 6б. Реалізація концепції соціально відповідальної діяльності підприємства

Концепція соціально відповідальної діяльності має дискусійний характер, зокрема: прихильники політики впевнені в її економічній ефективності, через придбання додаткових конкурентних переваг ніж отримання прибутку в короткостроковій перспективі. На противагу останнім, противники концепції стверджують, що це ніщо інше як введення в оману споживачів, підміняючи при цьому стратегію бізнесу в отриманні прибутку.

Таким чином, авторське розуміння соціальної відповідальності як діяльності, за якої підприємство дотримується принципів соціального ведення бізнесу, враховує насамперед потреби стейкхолдерів, здійснює позитивний вплив на суспільство, сприяє зростанню репутаційного капіталу, знижує при цьому не фінансові ризики, що, як наслідок, сприяє максимізації прибутку для акціонерів. Дотримуючись принципів соціально відповідальної діяльності фірми спроможні досягати значних конкурентних переваг.

1.2. Облік соціально відповідальної діяльності як основа управління підприємством

Стратегія сталого розвитку "Україна-2020" визначає напрями та пріоритети розвитку України на період до 2020 року відносно чотирьох векторів руху: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі та світі. Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця України в світі. Досягнення визначених цілей потребує вирішення, в тому числі, складних соціальних та екологічних питань як на рівні держави, так і на рівні підприємства.

Реалізація принципів сталого розвитку має базуватися на концепції соціальної відповідальності бізнесу. Підходи до визначення поняття "соціально відповідального бізнесу" передбачають загальну мету підприємства у вигляді максимального внеску у сталий розвиток. При цьому соціальна відповідальність бізнесу має базуватися на таких принципах, як підзвітність (підприємство повинно бути підзвітним за його вплив на суспільство та довкілля); прозорість (підприємству слід бути прозорим у свої рішеннях та діях, які впливають на суспільство та навколишнє середовище. При цьому підприємство повинно мати інформацію, яка є готовою для використання, зрозумілою для тих, на кого впливають або можуть впливати його дії. Така інформація повинна бути своєчасною та обґрунтованою, представлена у чіткій та об'єктивній формі щоб дати змогу зацікавленим сторонам правильно оцінити вплив рішень та дій на їх власні інтереси); етична поведінка (підприємству слід будувати свою поведінку на засадах чесності, рівності та доброчесності); повага до інтересів зацікавлених сторін (підприємству слід поважати, брати до уваги та відповідати інтересам зацікавлених сторін); повага до верховенства права (діяльність підприємства повинна відповідати законним вимогам юрисдикцій, функціонування його зв'язків повинно відбуватися в межах наявних та відповідних правових

норм); повага до міжнародних норм поведінки (підприємство повинно поважати міжнародні норми поведінки, дотримуючись принципу поваги до верховенства права).

Концепція соціально відповідального бізнесу реалізується через ведення соціально відповідальної діяльності. Так, дослідження показують, що підприємства різних сфер діяльності, які застосовують практику соціально відповідального бізнесу діють ефективніше — існує позитивний зв'язок між соціально відповідальним бізнесом та фінансовою ефективністю корпорації. Така позитивна залежність реалізується завдяки вмілому використанню інструментів управління соціально відповідального бізнесу, серед яких виділяють соціальні інвестиції, соціальне партнерство, корпоративні комунікації та соціальну звітність. Це не тільки стабілізує поточну ситуацію, забезпечуючи непрямий дохід, але й обумовлює стійке зростання показників ефективності підприємства у довгостроковій перспективі.

Соціально відповідальна діяльність дозволяє збільшити прибуток, прискорити темпи зростання; скоротити операційні витрати (наприклад, за рахунок скорочення відходів виробництва або їх переробки, збільшення ефективності використання електроенергії або продажу перероблених матеріалів); покращити бренд і репутацію, що допоможе розвинути і відкрити нові ринки та напрями бізнесу; підвищити обсяги продажу, лояльність клієнтів (знання ними, що продукція вироблена з розумінням відповідальності по відношенню до навколишнього середовища); збільшити продуктивність і якість продукції; підвищити конкурентоспроможність.

Відповідно до норм Глобального договору рівень соціально відповідальної діяльності оцінюється за показниками: економічної результативності, екологічної результативності, результативності організації праці, результативності у сфері прав людини, результативності взаємодії із суспільством, результативності у сфері відповідальності за продукцію. Саме ці показники формують інформаційну основу управління сталим розвитком.

За цих умов необхідна інформаційна система, яка з одного боку, буде надавати інформацію про можливості здійснення тих чи інших витрат, пов'язаних з реалізацією завдань соціально відповідального бізнесу, а з іншого боку, буде відображати результати таких ініціатив. Основу такої інформаційної системи складає система бухгалтерського обліку соціально відповідальної діяльності.

Для побудови системи обліку соціально відповідальної діяльності слід визначитися з її поняттям. Соціально відповідальна діяльність — це діяльність суб'єкта господарювання, спрямована на задоволення інтересів всіх груп зацікавлених осіб з метою досягнення максимально позитивних економічних, екологічних і соціальних результатів. Це визначення дає можливість зробити висновок, що при досягненні позитивного тільки економічного, екологічного або соціального результату діяльність не може вважатися соціально відповідальною.

Виходячи з цього, діяльність є соціально відповідальною, якщо вона одночасно:

1) спрямована на отримання економічних вигод (вигоди можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними: наприклад, благодійність не приносить матеріального прибутку, але вона підвищує репутацію та покращує імідж підприємства);

2) спрямована на покращання навколишнього середовища (супроводжується збереженням навколишнього середовища);

3) має соціальний характер (враховує інтереси всіх груп зацікавлених осіб на всіх рівнях: макро-, мезо- та макрорівні).

Принципи соціально відповідальної діяльності повинні базуватися на принципах соціально відповідального бізнесу та застосовуватися у діяльності будь-якого суб'єкта господарювання незалежно від форми власності, масштабів і профілю діяльності, території розміщення. До принципів слід віднести взаємну моральну та матеріальну вигоду, відкритість, добровільність, значимість, недопущення конфліктів, системність.

Облік соціально відповідальної діяльності — це процес формування систематизованих, корисних даних з метою складання звітності, яка характеризує діяльність суб'єкта господарювання, спрямована на вирішення соціальних і екологічних завдань. Одним із стандартів, які використовуються в міжнародній практиці визначення підходів до постановки обліку соціальної відповідальності та складання корпоративної соціальної звітності, є стандарт АА 1000 "AccountAbility". Цей стандарт містить ефективні інструменти щодо складання звітності в сфері сталого розвитку та нефінансового аудиту, є базою для планування, виконання, оцінки, інформування та нефінансової перевірки якості взаємодії із зацікавленими сторонами. На основі критеріїв якості звітності, які подані в цьому стандарті, сформульовані принципи складання корпоративної соціальної звітності: принцип змістовності та нейтральності, порівнянності, закінченості (повноти інформації), регулярності та своєчасності, послідовності, комунікації, якості та обов'язковості зовнішньої перевірки, неперервного удосконалення. Саме ці принципи є основними параметрами якості, на яких повинен будуватися облік соціально відповідальної діяльності.

Побудова системи обліку соціально відповідальної діяльності передбачає визначення мети, завдань, принципів, суб'єктів, предмету та об'єктів. Метою обліку соціально відповідальної діяльності є збереження цінностей, визначення результатів соціально відповідальної діяльності та задоволення інформаційних запитів всіх зацікавлених сторін. Завдання бухгалтерського обліку соціально відповідальної діяльності визначаються виходячи з мети та на підставі загальних завдань. До них слід віднести: 1) здійснення безперервного суцільного, взаємопов'язаного та документального спостереження за економічними, екологічними та соціальними процесами та явищами на підприємстві; 2) забезпечення достовірною та своєчасною інформацією внутрішніх і зовнішніх користувачів про господарські процеси та явища, що здійснювалися та відбувалися на підприємстві, про наявність і стан господарських засобів та їх джерел; 3) формування інформаційної бази

для планування, стимулювання, організації, регулювання, аналізу і контролю соціально відповідальної діяльності підприємства.

До суб'єктів обліку соціально відповідальної діяльності слід віднести господарюючих суб'єктів, що забезпечують соціально відповідальну діяльність. Предметом обліку соціально відповідальної діяльності є факти господарської діяльності, які характеризують стан та використання ресурсів підприємства, процесів, їх результатів, формування інформації фінансового характеру для внутрішніх та зовнішніх користувачів.

Предмет обліку охоплює всю господарську діяльність, яка визнається соціально відповідальною. Об'єкти бухгалтерського обліку соціально відповідальної діяльності слід поділити на 2 групи: об'єкти, які забезпечують господарську діяльність (господарські засоби та їх джерела) та об'єкти, які складають господарську діяльність (господарські процеси та їх результати). Важливим об'єктом бухгалтерського у розрізі соціальних ініціатив є витрати, які виникають у ході виконання завдань соціально відповідальної діяльності:

1) розвиток персоналу — навчання і професійний розвиток, застосування мотиваційних схем оплати праці; надання співробітникам соціального пакету; створення умов для відпочинку та дозвілля;

2) охорона здоров'я і безпека праці — це напрям соціальних програм підприємства, які забезпечують створення та підтримку додаткових по відношенню до законодавчо закріплених норм охорони здоров'я та умов безпеки на робочих місцях (охорона праці та техніка безпеки; підтримка санітарно-гігієнічних умов праці; профілактика професійних захворювань; забезпечення працівників спеціальним харчуванням та одягом, медичний огляд тощо);

3) якість продукції — витрати на попередження випуску продукції незадовільної якості, контроль і оцінку якості продукції, виправлення браку у виробництві;

4) природоохоронна діяльність та ресурсозбереження — здійснюється за ініціативи підприємства з метою скорочення шкідливого впливу на

навколишнє середовище (програми з економного споживання природних ресурсів, повторного використання і утилізація відходів, попередження забруднення навколишнього середовища, організація екологічно безпечного виробничого процесу);

5) здійснення соціальних ініціатив на користь громади — соціальні програми та акції підтримки незахищених верств населення, підтримка збереження і розвиток житлово-комунального господарства та об'єктів культурного та історичного призначення, спонсорування місцевих культурних, освітніх та спортивних організацій та заходів, підтримка соціально значимих досліджень підприємств, участь у благодійних акціях;

6) соціально відповідальна реструктуризація — це напрям соціальних програм компанії, які покликані забезпечити проведення реструктуризації соціально відповідальним способом, перш за все, в інтересах персоналу компанії (зазвичай здійснюються інформаційні кампанії, які висвітлюють майбутні структурні зміни, заходи з професійної перепідготовки, сприяння в працевлаштуванні, компенсаційні виплати працівникам, які потрапили під скорочення);

7) добросовісна ділова практика — має на меті сприяти впровадженню та поширенню добросовісної ділової практики між постачальниками, бізнес-партнерами і клієнтами компанії. Суму витрат на здійснення таких соціальних ініціатив, а також їх результативність можна отримати лише на підставі ґрунтовної інформації.

Тому система бухгалтерського обліку має формувати інформацію про вартісну оцінку витрачених ресурсів підприємства на соціальні ініціативи та отримані доходи від них. Значення такої інформації посилюється також і необхідністю складання соціальної звітності. При цьому виникає проблема, як отримати необхідну інформацію про те, чи здійснює підприємство соціально відповідальну діяльність і наскільки вона є ефективною. Ряд вчених розглядають можливість отримати інформацію про соціально відповідальну діяльність за допомогою соціального обліку. При цьому

визнання соціального обліку, як окремого виду в системі бухгалтерського обліку, є однією з проблем. З одного боку, передумовою виникнення соціального обліку як виду бухгалтерського обліку є необхідність складання корпоративної соціальної звітності, з іншого боку, для цих цілей можливим є використання системи бухгалтерського обліку. Окремою також є думка щодо виокремлення екологічного обліку як облікової системи, призначеної для формування облікових показників, які характеризують екологічну діяльність, а також відособлення сум асигнувань на її здійснення. Проте і соціальний, і екологічний облік слід розглядати як розширення меж традиційного бухгалтерського обліку, яке пов'язано з необхідністю формування показників про соціально відповідальну діяльність та їх відображення у звітності, а також необхідністю виокремлення витрат, пов'язаних із соціально відповідальною діяльністю, значна частка яких відноситься до екологічних.

Таким чином, для отримання даних про економічні, екологічні та соціальні наслідки діяльності підприємства необхідна єдина інформаційна база, основою якої є облік соціально відповідальної діяльності.

Аналітичні можливості Плану рахунків дозволяють розкрити соціальний аспект обліку господарських операцій. Така побудова синтетичного та аналітичного обліку соціально відповідальної діяльності забезпечить визначення показників, які будуть характеризувати її ефективність. При розробці робочих планів рахунків слід керуватися принципами перевищення отриманих вигід над витратами щодо ведення бухгалтерського обліку. Проте очевидно, що саме це стане основою створення інформаційної бази про економічну, екологічну та соціальну діяльність суб'єкта господарювання. Факти господарського життя, які не мають грошової оцінки (емісія парникових газів, використання природних ресурсів, ступінь забруднення навколишнього середовища) слід відображати на позабалансових рахунках або окремими записами. Соціальна спрямованість робочого плану рахунків має бути висвітлена в наказі про облікову політику підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Методичні засади організації соціального обліку

Для управління фінансово-господарською діяльністю та, зокрема її соціальних аспектів, необхідний соціальний облік, за результатами якого формується підсумкова інформація у вигляді нефінансової (соціальної) звітності. Цей вид обліку та звітності є добровільним та немає законодавчого закріплення, що на нашу думку необхідно змінювати, адже сьогодні необхідне закріплення соціальних зобов'язань компаній перед суспільством у юридичній площині.

Дослідженням проблем обліково-контрольного відображення соціальної та екологічної діяльності присвячені праці Р. Боуена, М. Фрідмана, М.Шварца і ін. Теоретичні та практичні аспекти даної проблеми розв'язані в працях М.А. Вахрушиної, І.М. Рикової, Т.В. Захарової. У вітчизняній науці щодо обліку та аудиту соціально відповідальної діяльності слід виділити праці І. Жиглей, С. Левицької, О. Павликівської, О. Герасименко, Л. Чижевської, С. Кузнецової та ін.

Заслуговує на увагу думка висловлена О. Павликівською: «... між соціально відповідальною діяльністю та обліком існує тісний зв'язок через те, що бухгалтер несе загальну відповідальність за достовірність, оцінку та розкриття інформації, включаючи інформацію, пов'язану із соціальними проблемами. Крім того, оскільки даний вид діяльності базується на саморегулюванні (відсутня формалізація через недостатність нормативної бази), відображення показників соціальної діяльності у звітності залежить від суб'єктивної думки бухгалтера і, відповідно, останній несе за цей процес відповідальність. Отже, бухгалтерський облік відіграє одну із найважливіших

ролей в системі управління соціально відповідальною діяльністю» [92, С. 266].

Сучасна практика соціального обліку, звітності та аудиту ґрунтується на стандарті «Відповідальність 1000» (AA1000), у відповідності з яким західні компанії повинні створювати облік і вести соціальну звітність. Цей документ забезпечує якісне ведення соціального обліку та формування звітності. Даний стандарт може використовуватися бізнесом, некомерційними та громадськими організаціями при проектуванні політики корпоративної відповідальності, а також проведенні діалогу між усіма зацікавленими особами, у професійному навчанні кадрів і проведенні досліджень у соціальній сфері і т.д.

Відповідно до стандарту AA1000 облік соціальної відповідальності включає в себе наступні основні елементи:

- принципи соціального обліку та звітності;
- елементи, за якими ці принципи можуть бути класифіковані для здійснення більш детального аналізу на базі інформації, що розкривається у звітності економічного суб'єкта інформації.

Промислове підприємство повинно вести соціальний облік і здійснювати аудиторські процедури, дотримуючись наступних принципів: неможливості виключення, повноти, суттєвості, регулярності, якості, доступності (рис. 1.1).

Соціальний облік формує інформацію про систему соціально відповідальної діяльності промислових підприємств, як для цілей оперативного прийняття управлінських рішень, так і для формування публічної нефінансової (соціальної звітності) для інформування всіх зацікавлених сторін. Враховуючи зазначене, вважаємо, що елементи системи соціального обліку присутні на будь-якому промисловому підприємстві в системі бухгалтерського обліку та не викликає змін у діючій обліковій системі.

Вивчивши думки вчених щодо поняття соціальний облік, слід зазначити, що соціальний облік – це впорядкована система збору, реєстрації та узагальнення інформації, у різних вимірниках (натуральних, трудових та грошових), про активи та пасиви підприємства, пов'язані із соціально відповідальною діяльністю, їх рух, а також про розвиток внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів шляхом суцільного, безперервного і документального облікового спостереження за здійснюваними господарськими операціями.

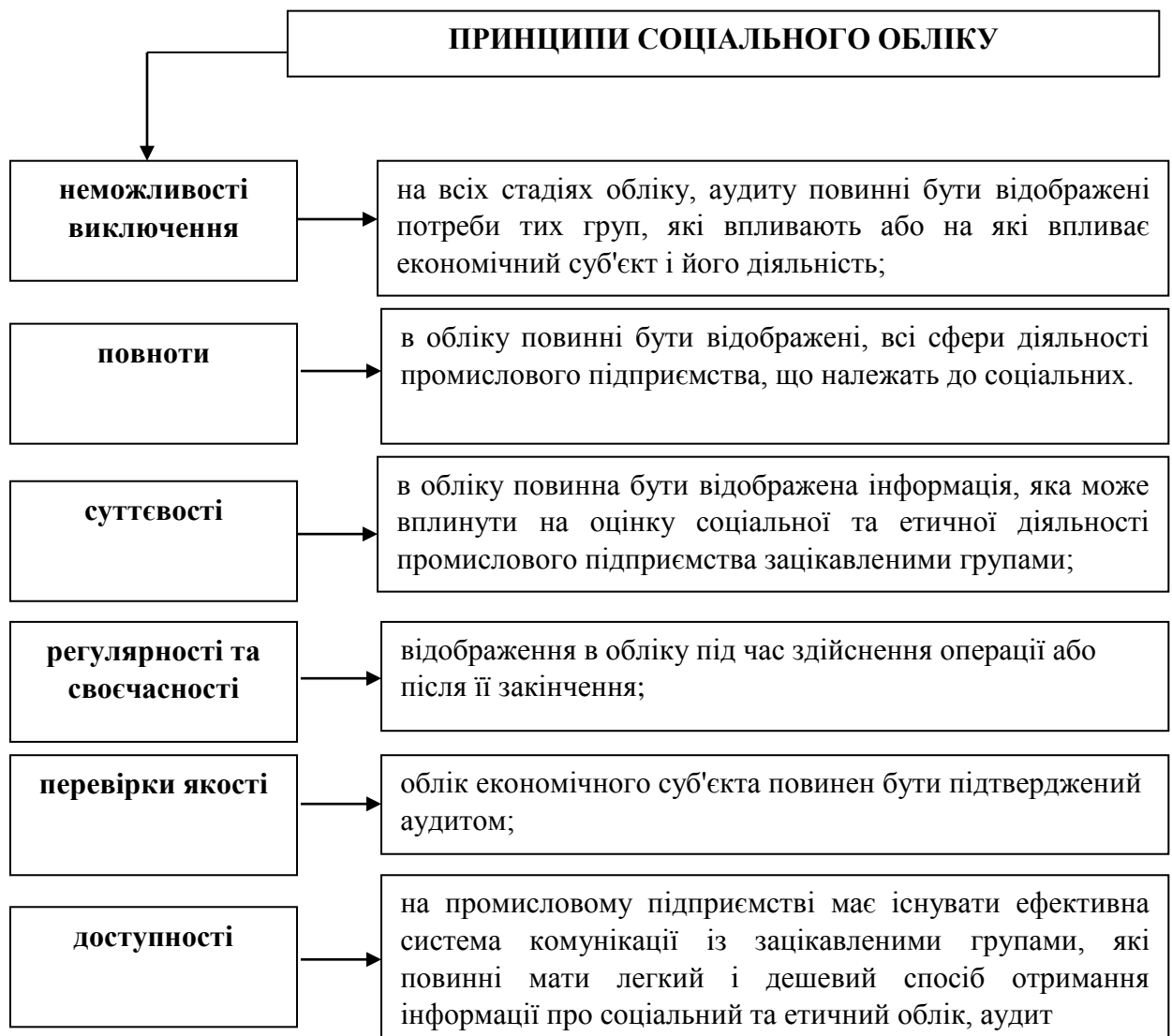

Рис. 2.1. Принципи соціального обліку

Із даного визначення зрозуміло, що об'єктами соціального обліку є майно та зобов'язання підприємства. Відповідно, завданнями обліку є наступні:

- формування достовірної інформації про соціально відповідальну діяльність;
- забезпечення інформацією користувачів;
- запобігання негативних результатів соціально відповідальної діяльності.

Соціальний облік можна вести з синтетичною та аналітичною деталізацією з використанням облікових реєстрів, що дозволить отримувати не тільки інтегровані, а й диференційовані дані про об'єкти соціального обліку.

Функції соціального обліку залежать від здійснюваної соціально відповідальної діяльності на підприємстві та включають: документування соціально відповідальних операцій; узагальнення інформації про об'єкти у реєстрах соціального обліку; контролю за збереженням майна, цільовим і раціональним використанням ресурсів для здійснення соціально відповідальної діяльності, шляхом проведення інвентаризацій; систематизація інформації в нефінансовій (соціальній) звітності.

Вважаємо, що соціальний облік повинен включати в себе наступні стадії: первинне, поточне та підсумкове спостереження (рис. 2.2).

Для побудови ефективної системи соціального обліку необхідно його контролювати особливо на перших двох етапах: первинному та поточному. Дана процедура може здійснюватись через перевірку достовірності облікових даних (наявність оборотних та необоротних активів використовуваних у соціально відповідальній діяльності, розрахунки здійснених зобов'язань).

Усі ці операції не відрізняються від відомих та використовуваних на практиці методів та принципів бухгалтерського обліку. Тому, окрім контрольної функції, соціальний облік за мету має й аналітичні можливості, а саме: аналіз зовнішньої та внутрішньої інформації.

Рис. 2.2. Стадії соціального обліку

У процесі розгортання інформації на рахунках обліку необхідно додатково використовувати субрахунки для відображення тих чи інших об'єктів соціального обліку. Скажімо, до рахунку 10 «Основні засоби» чи 12 «Нематеріальні активи» за потреби відображення інформації про екологічні чи соціальні інвестиції, слід відкрити відповідні субрахунки. Це дозволить без особливої додаткової роботи та облікових маніпуляцій збирати, відобразити й узагальнювати інформацію соціального обліку паралельно із виконанням завдань інших видів обліку. У таблиці 2.1 наведемо приклади відображення об'єктів основних засобів соціального призначення на рахунках бухгалтерського обліку.

Таблиця 2.1

Відображення соціально відповідальних операцій на субрахунках

рахунки	субрахунки першого порядку	субрахунки другого порядку
10 «Основні засоби»	101 «Будинки»	1011 «Будинки виробничого призначення»
		1012 «Будинки соціального призначення»
		1013 «Будинки екологічної сфери»
10 «Основні засоби»	102 «Споруди»	1021 «Споруди виробничого призначення»
		1022 «Споруди соціального призначення»
		1023 «Споруди екологічної сфери»

Такі облікові маніпуляції дозволяють за потреби розгортати та згортати інформацію про об'єкти соціального обліку та, найголовніше узагальнювати її у не фінансовій звітності.

Як відомо, на рахунку 12 «Нематеріальні активи» (його окремому субрахунку) суб'єкти підприємницької діяльності можуть обліковувати «ділову репутацію фірми». Вважаємо, що за такою ж схемою можна відображати «соціальну репутацію фірми». Дана процедура необхідна для ведення соціального обліку, а також через те, що соціальні витрати здійснюються як правило із отриманого прибутку та не відображаються у балансі.

Складності впровадження соціального обліку, пов'язані із розумінням власників та керівництва підприємства необхідності оприлюднення інформації про здійснювану соціально відповідальну діяльність.

2.2. Методика формування соціальної звітності підприємства

У практиці роботи сучасних підприємств виникає необхідність відкритості в процесі оприлюднення принципів фінансово-господарської діяльності. Дана обставина зумовлює все ширше розповсюдження принципів соціальної відповідальності, яка ґрунтується на сформованому соціальному звіті.

Серед вчених немає єдності щодо змісту та форми соціальної звітності. Проф. С.О. Левицька стверджує: «Серед завдань, спрямованих на посилення соціальної відповідальності бізнесу в Україні: розробка системи кількісних та якісних показників оцінки соціальної відповідальності з урахуванням економіко-екологічної збалансованості підприємницької діяльності; запровадження механізму подання соціальної звітності (у комплексі з показниками існуючих форм звітності або у формі створеної інтегрованої звітності за показниками виконання соціальних гарантій для членів трудового колективу). Зазначене дозволить налагодити контроль з боку держави, власників, трудового колективу за дотриманням державної політики соціальної підтримки працівників, завчасно акумулювати суб'єктам кошти для таких виплат» [76].

На думку О. Герасименко: «Вітчизняна практика соціального обліку та не фінансової звітності, хоч і базується на міжнародних стандартах, проте значно поступається іноземним компаніям за якістю звітів. Така обставина пояснюється не розробленістю національних системних підходів обліку та контролю за результатами соціально відповідальної діяльності» [20, с. 41].

На думку М.А. Вашрушиної, соціальний звіт це «сукупність звітів компанії, які включають інформацію про результати як економічної, так й соціальної та екологічної діяльності. Соціальна звітність є засобом публічного інформування всіх зацікавлених користувачів – акціонерів, працівників, партнерів, клієнтів, суспільства – про те, якими способами і темпами компанія реалізує свої стратегічні плани...» [15].

І.М. Рикова робить акцент на практичному застосуванні досліджуваного виду звітності, при цьому зазначаючи, що «...корпоративна соціальна звітність – це звітність сталого розвитку, яка потенційно здатна надати інформацію, важливу для аналізу діяльності, відсутню в фінансових звітах: про ринки продукції, праці, капіталу, регулюючих органах, конкурентні переваги в зниженні витрат» [100].

О.І. Павликівська зазначає: «Соціальна звітність – це звітність підприємства, призначена для зацікавлених користувачів, об’єднує результати його діяльності в трьох напрямках: економічному, екологічному та соціальному» [92, С. 266].

У міжнародному масштабі існують декілька найбільш використовуваних міжнародних стандарти, зокрема: AA 1000S, GRI, ISO 9000, ISO 14001, SA 8000. Кожен із наведених стандартів деталізує принципи формування соціальних та екологічних звітів, характеризують особливості управління якістю та описують трудові відносини та їх сертифікацію тощо. Особливості у відображенні цього виду діяльності наведені у таблиці 2.2.

Соціальна звітність визнається якісною за умови дотримання певних принципів: змістовності, порівнянності, повноти інформації, регулярності та своєчасності, послідовності. Детальніша характеристика зазначених принципів наведена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.2

Характеристика міжнародних стандартів СББ за призначенням

Класифікаційна ознака	Серія стандарту (національна версія)	Призначення стандарту	Галузь використання
Сертифікація	ISO 9000 (ISO 8402; ISO 9000; ISO 9001; ISO 9002; ISO 9003; ISO 9004) ДСТУ ISO 22000:2007 “Система управління безпечністю харчових	рекомендації щодо впровадження систем управління якістю	основа для розробки галузевих стандартів системи менеджменту якості

	продуктів”		
	ISO 22000:2005 НАССР	технічна регламентація процесів діяльності, з метою виявлення небезпечних продуктів, заходів для попередження та усунення небезпек	відповідальності за вплив продукції на здоров'я і життя людей
	ISO 14001:2004 “Системи менеджменту навколишнього середовища – вимоги і керівництво щодо використання” національна версія: ДСТУ ISO 14001:2006 “Система управління навколишнім середовищем”	забезпечення елементами ефективної системи управління навколишнім середовищем та їх зв'язок з іншими функціями менеджменту	передбачає обов'язкову публічність екологічної політики – інформація про сертифікацію системи якості на упаковці товару
	EMAS (Eco Management and Audit Scheme), який діє в ЄС	зменшення рівня негативного впливу виробничого сектору на навколишнє середовище	вимагає звітування про результати його впровадження
Оцінка	ISO SR 26000:2011 “Соціальна відповідальність організацій. Вимоги”	має комплексний характер, спрямований на охорону навколишнього середовища, економне витрачання ресурсів	може використовуватися бізнесом, законодавчими органами влади, громадськими організаціями та іншими заінтересованими особами
Звітування	Global Reporting Initiative (GRI)	ґрунтується на концепції сталого розвитку	набір критеріїв, за допомогою яких створюється звітність з економічної, екологічної та соціальної результативності компанії, і вимоги до якості звітності
	Account Ability 1000 (AA 1000)	орієнтованість на процеси у сфері соціальної відповідальності	визначає процедуру і набір критеріїв, за допомогою яких проводиться незалежний соціальний і етичний аудит діяльності компаній

При формуванні соціальної звітності необхідно висвітлити інформацію, яка б відображала відомості про підприємство, ключові

параметри звітності, стратегію розвитку соціальної відповідальності, облікову політику підприємства, а також безпосередні підсумки соціальної діяльності підприємства.

Таблиця 2.3

Основні принципи якості соціальної звітності

№ пр.	принцип	характеристика
1.	змістовності і нейтральності	соціальний облік повинен відображати інтереси всіх зацікавлених сторін, на узгодження яких повинно відводитися певний час, достатній для виявлення всіх осіб, зацікавлених в соціальних ініціативах промислового підприємства
2.	порівнянності	соціальний облік звітність є базовими показниками для оцінки та порівняння діяльності різних промислових підприємств, а також для вивчення динаміки розвитку соціальної відповідальності організацій за різні періоди часу та зіставлення рівнів соціальної відповідальності різних економічних суб'єктів з виділенням законодавчо регламентованих і добровільних соціальних ініціатив
3.	завершеності (повноти інформації)	будь-яка сфера діяльності промислового підприємства не може бути навмисно і систематично виключена з оцінки. Цей принцип важливий для гарантії того, що економічний суб'єкт не вибирає найкращі сторони своєї діяльності з метою представлення себе з соціальної та етичної сторони
4.	регулярності та своєчасності	вимагає періодичного перегляду соціальних проектів промислових підприємств, оскільки не буває усталених соціальних потреб, адже з розвитком і бізнес, і його соціальне середовище повинні змінюватися
5.	послідовності	забезпечує порівнянність показників та вимагає, щоб процес реалізації соціальної відповідальності не зводився до одноразової акції, а носив характер систематичного процесу
6.	комунікації	організація не повинна формально підходити до соціального проектування, не можна розглядати соціальну відповідальність як елемент менеджменту або як інструмент внутрішнього управління, оскільки вона є засобом зміцнення суспільної відповідальності
7.	якісність або обов'язковість зовнішньої перевірки	підкреслює важливість і необхідність ведення соціального обліку як інструменту управління
8.	безперервного вдосконалення	мета соціального обліку повинна полягати в оцінці та вкладі у роботу промислового підприємства і зосередження над досягненням його основних цілей за допомогою моніторингу, контролю, обліку і аудиту

Така інформація може подаватися за кілька періодів, з метою відображення динаміки розвитку та поглиблення даної сфери діяльності. При цьому підприємство самостійно визначає ключові аспекти у відображенні показників звітності, проте вони мають обов'язково мати зв'язок із даними фінансової та інших форм звітності.

Ми переконані, що процес формування соціальної звітності – це безперервний процес, який передбачає відображення поступальних дій та реакції на них усіх стейкхолдерів соціального процесу на діяльність у попередніх періодах.

Вітчизняний бізнес, зацікавлений у своїй капіталізації у світовому масштабі, активізуватиме свої зусилля у напрямку підготовки соціальних звітів та їхнього подальшого приєднання до складу фінансової звітності.

На нашу думку, процес формування соціальної звітності має базуватися на принципах міжнародних стандартів фінансового обліку, основними із яких є: стандартизація та уніфікація форм, істотність та повнота інформації. Тобто для розуміння діяльності підприємства різними його стейкхолдерами необхідна інформація, яка розкриває всі сторони його діяльності, у тому числі й соціальну складову. З цією метою облікове відображення на всіх його етапах – від первинного до підсумкового (складання звітності) – має бути достатнім для розуміння соціально відповідальної діяльності суб'єкта підприємницької діяльності.

Сьогодні лідерами щодо формування нефінансової звітності є найбільші промислові підприємства, що вносять значний вклад в економіку країни, зокрема: компанії нафтогазової, металургійної, деревообробної промисловості та ін. (рис. 2.3).

У зазначених звітах представлені наступні напрямки розкриття інформації, які дозволяють зіставляти досліджувані дані:

- програми соціальної політики по відношенню до працівників (з високим ступенем розкриття інформації);
- благодійність і спонсорські програми;

- екологічні та природоохоронні заходи;
- права людини;
- управління якістю;
- стратегія компанії
- взаємодія із зацікавленими сторонами.

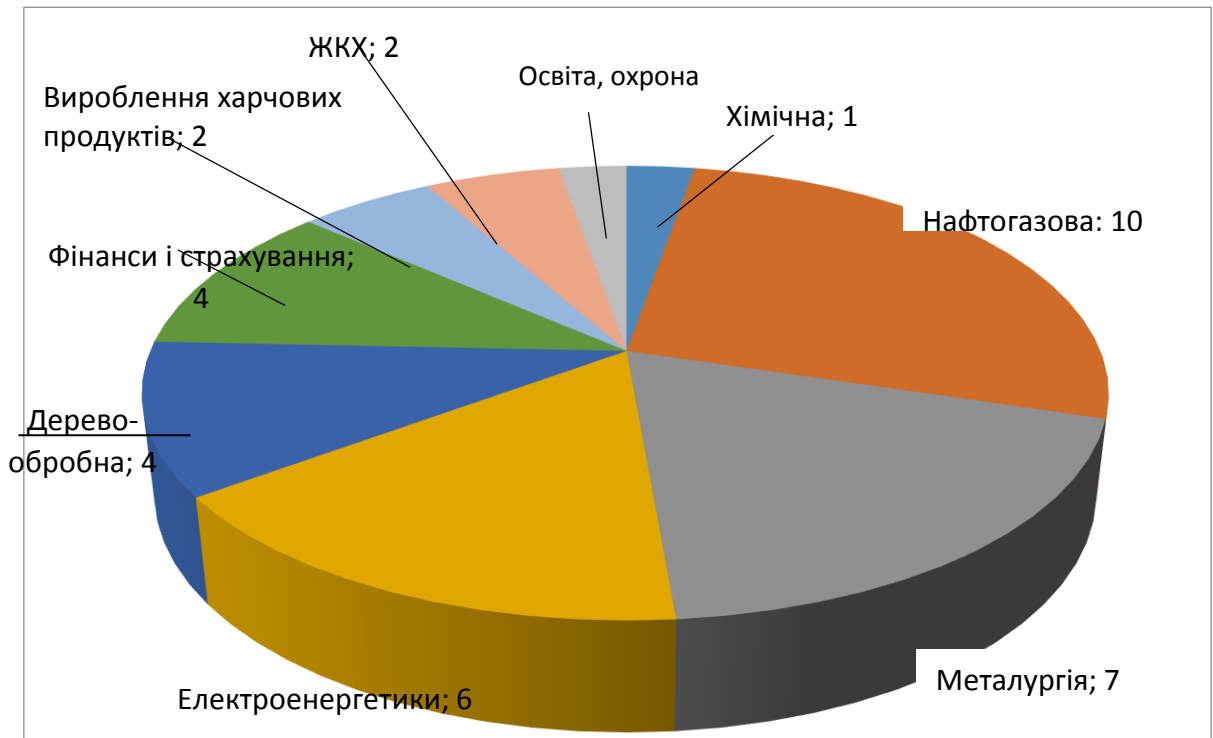

Рис. 2.3. Галузева структура підприємств, що підготували нефінансові звіти

Досліджені форми соціальних звітів містять інформацію щодо кадрової політики та соціальних програм для працівників (підвищення професійного рівня і кваліфікації працівників, освітні програми, системи мотивації до результативної праці охорона здоров'я персоналу і поліпшення умов праці; програми добровільного медичного страхування; корпоративні пенсійні фонди та системи).

«Деякі підприємства використовують в процесі підготовки звітів новий для умов інструмент - діалоги з зацікавленими сторонами (соціологічні опитування, зустрічі з громадськістю, круглі столи, інтернет-

конференції, гарячі телефонні лінії, корпоративні засоби інформації тощо. У всіх розглянутих нефінансових (соціальних) звітах опублікована стратегія на майбутнє, в деяких вказаний конкретний період досягнення цілей. У плани промислових підприємств, як правило, входить будівництво нових виробничих потужностей, поліпшення якості продукції, зниження собівартості, збереження і розширення ринків збуту, скорочення шкідливих впливів на навколишнє середовище. У своїх нефінансових (соціальних) звітах економічні суб'єкти також звертають увагу на повагу і дотримання ними прав людини, висвітлюють питання в області якості» [92, С. 250-251].

Слід зазначити, що в процесі дослідження з'ясовано, що підприємства, як правило, представляють інформацію про соціально відповідальну діяльність у довільній формі, інші орієнтуються на міжнародні стандарти щодо підготовки та подання нефінансової (соціальної) звітності.

Дана ситуація призвела до спроби об'єднання фінансових, екологічних та соціальних питань в одному інтегрованому звіті. Саме інтегрована звітність тісно пов'язана із СВД підприємства й набирає дедалі більшої популярності як серед теоретиків, так й на практиці.

Ми вважаємо, що інтегрований звіт – це інформація про те, як стратегія підприємства та система його управління, результати діяльності й перспективи в контексті зовнішнього середовища спричиняють створення додаткової вартості в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Розвиток інтегрованої звітності зумовив виникнення проблеми гармонізації бухгалтерського обліку як в національному, так й у міжнародному масштабі. Під гармонізацією ми розуміємо процес росту порівнюваності звітності за допомогою зниження ступеню варіативності її показників для користувачів.

Отже, заслуговує думка висловлена О.І. Павликівською: «Широке розповсюдження ідей сталого розвитку підприємства потребує розгляду принципів соціально відповідальної діяльності, що зумовлює формування й

використання не лише стандартної фінансової звітності, а й соціальної. Саме остання, включаючи відомості про громадянську діяльність підприємства, сполучає взаємодію підприємства й держави. Вивчення необхідності та важливості формування соціальної звітності виявилось великою проблемою для підприємств, оскільки, перевірити вплив такої звітності на його діяльність складно. Однак, цілком зрозумілим є причинно-наслідковий зв'язок подання звітності з СВД та ростом привабливості підприємства для споживачів, ростом його відкритості та, як наслідок, ростом рентабельності. Представляючи таку звітність можна продемонструвати, як задекларована мета, цілі підприємства реалізуються за допомогою СВД. Її основна перевага – доступність для всіх зацікавлених сторін. Безперечно, що соціальна звітність спроможна покращити імідж, ділову репутацію й впізнаваність бренду підприємства для всіх стейкхолдерів» [92, С. 264].

Мета формування соціального звіту полягає у підвищенні якості системи управління, збільшення інвестицій в стійкий розвиток, оцінка вкладу підприємства в розвиток суспільства, тощо (рис. 2.4).

На сьогоднішній день існує п'ять найбільш використовуваних формати соціальної звітності:

- 1) Звіт вільного формату;
- 2) Комунікація стосовно прогресу з виконання принципів Глобального договору ООН;
- 3) GRI звіт;
- 4) Звіт відповідно до стандарту AA 1000;
- 5) Інтегрований звіт.

Рис. 2.4. Мета формування соціального звіту

Характеристика наведених форматів соціальної звітності здійснена у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Характеристика існуючих видів соціальної звітності

№ соц. звітн.	Назва	Характеристика
1.	Звіт вільного формату	Формується за сласною структурою. Існує два види таких звітів: буклети (перелік тих чи інших проектів підприємства) та ґрунтовні звіти з власною, розробленою на підприємстві, системою показників.

продовження табл. 2.4

2.	Комунікація стосовно прогресу з виконання принципів Глобального договору ООН	Готується тільки компаніями-членами Глобального договору один раз на рік. Він повинен містити вступне слово керівника підприємства, в якому обов'язково має фіксуватись підстримка принципів ГД ООН в чотирьох сферах: права людини; трудові відносини; захист оточуючого середовища та боротьба з корупцією.
3.	GRI звіт	Містить чіткі індикатори, які підприємство має розкрити. У відповідності з розкриттям тих чи інших показників підприємство отримує різні рівні застосування – від А (розкриття всіх показників) до С (розкриття по одному показнику в економічній, соціальній та ін. сферах). Якщо підприємств о проходить незалежну оцінку, то до букви рівня добавляється значок «+».
4.	Звіт відповідно до стандарту AA 1000	базується на діалозі зі стейкхолдерами і може бути ними верифікований. Верифікація звіту - це підтвердження наданої інформації незалежною стороною
5.	Інтегрований звіт	пояснює, як сталий розвиток втілюється в підприємницькій діяльності підприємства. Такі компанії, як BASF, Philips, United Technologies Corporation, American Electric Power і Rabobank, готують інтегровані звіти. У 2007 році ініціатива принца Уельського "Звітність зі сталого розвитку" представила План інтегрованої звітності, яким користуються для своєї звітності такі компанії, як Aviva, BT і HSBC. Проте, сам набір показників для інтегрованої звітності ще розробляється.

Формування звіту процес трудомісткий і вимагає певних зусиль від виконавця. Нами сформовано певні технологічні етапи процесу формування звітності (рис. 2.5).

Основним інструментом реалізації соціально відповідальної діяльності є соціальний облік та, сформована на його основі, звітність.

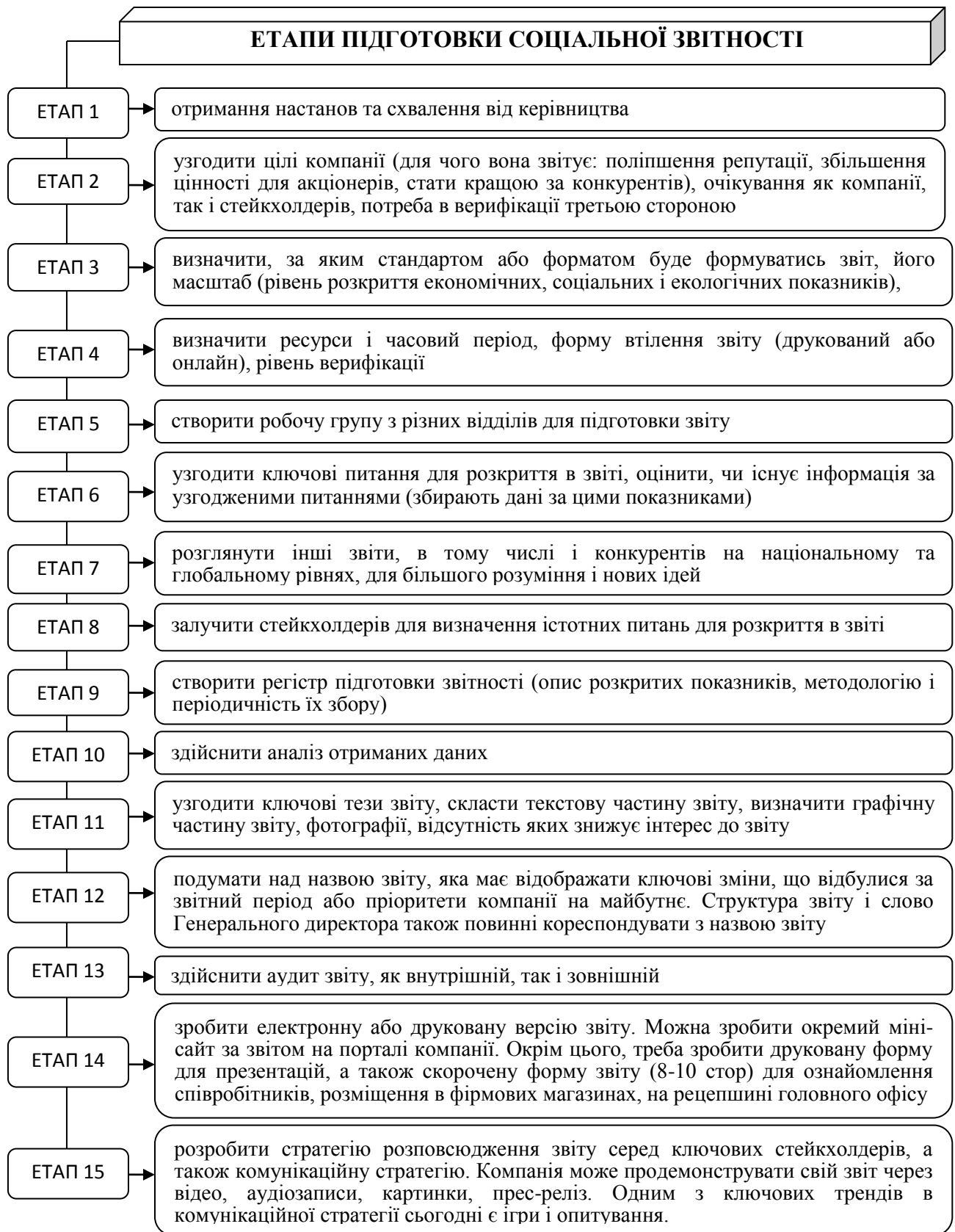

Рис. 2.5. Етапи процесу формування соціальної звітності

Таким чином, соціальна звітність відрізняється від фінансової, є добровільною та має за мету інформування всіх стейкхолдерів стосовно, здійснюваної на підприємстві, соціальної та екологічної діяльності.

2.3. Генерування інформації щодо соціальної діяльності засобами стратегічного обліку

Стратегічне управління та його ефективно функціонуюча система забезпечує довгострокове, прибуткове та економічно вигідне перебування на ринку. Таким механізмом може бути система стратегічного обліку – інструменту, який знаходиться на межі рішень, математичного, інформаційного та організаційного моделювання, теорії систем. Основним джерелом такої системи є звітність, допоміжними – вся база даних підприємства та сформована на її основі фінансова, податкова та статистична звітність. Інформація в системі соціального контролінгу має циклічний характер і основним її джерелом є обліково-інформаційне забезпечення у формі бухгалтерських документів (рис. 2.6).

«В процесі господарської діяльності пріоритетом є створення додаткової вартості для акціонерів підприємства. Соціально відповідальну діяльність при цьому необхідно розглядати через призму створення соціальної вартості в межах формування акціонерної вартості. Цей метод дозволить дослідити вплив таких важливих складових нематеріального капіталу як: знання, бренд, науково-дослідні розробки, інтелектуальний та соціальний капітал. Вплив зазначених важелів призводить до стратегічного розвитку підприємства через інтеграцію таких складових як мотивації персоналу, фінанси та управління» [92].

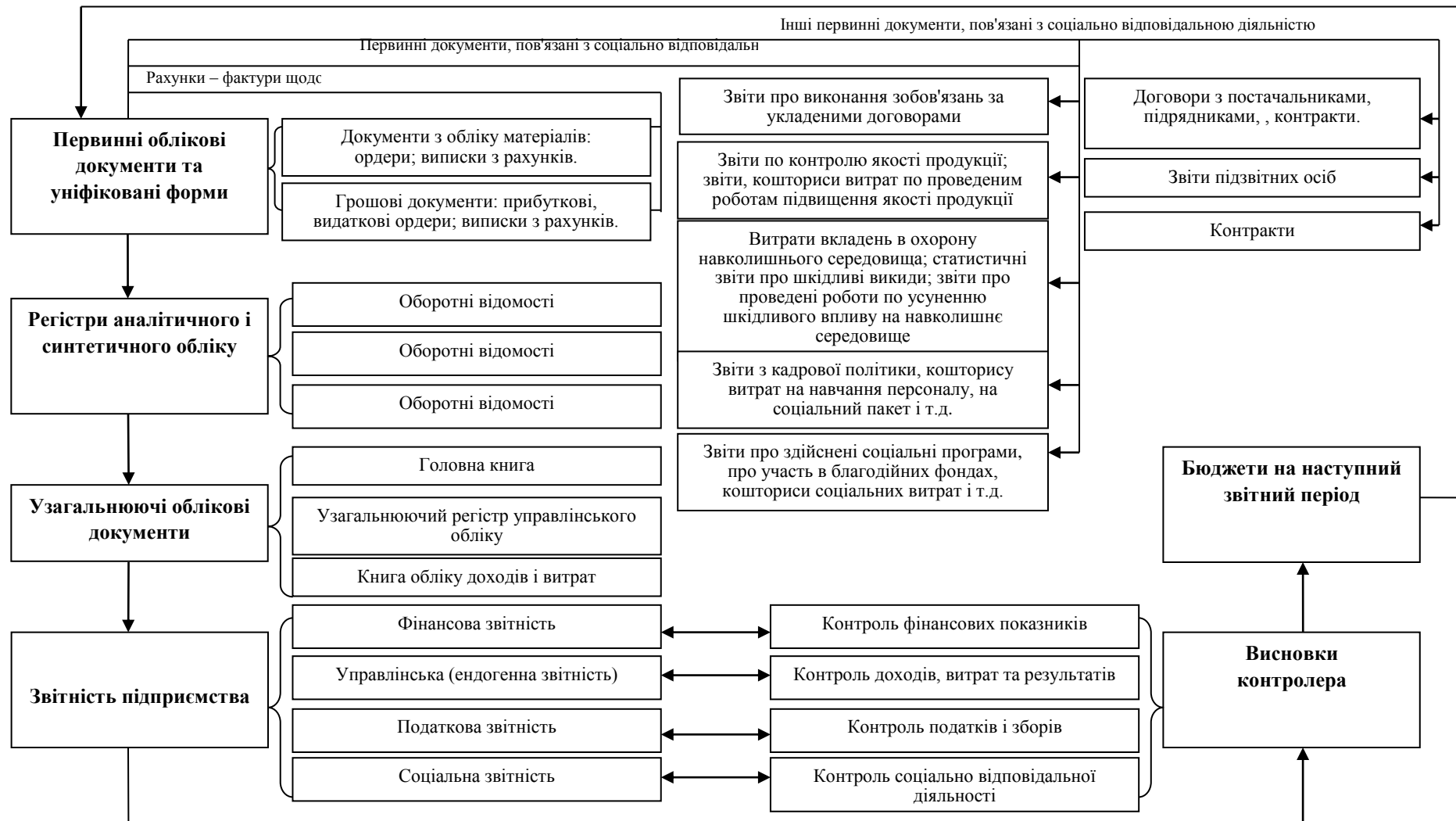

Рис. 2.6. Інформаційне забезпечення системи соціального контролінгу

Ще одним із основних інструментів стратегічного обліку соціальної діяльності є бюджетування. З практики бюджетування соціально відповідальної діяльності зрозумілою є аксіома: понесені витрати є виправданими, а доходи є мінімальними. Тому з метою ефективного використання соціальних ресурсів необхідним є запровадження системи соціального контролінгу з використанням інструментів бюджетування. Оскільки, реалізація тих чи інших видів соціально відповідальної діяльності залежатиме від понесених витрат, фокусуватиме увагу на їх джерелах, то управлінські рішення ґрунтуватимуться на показниках системи соціального бюджетування. При цьому, основним завданням соціального контролінгу є визначення того напрямку соціально відповідальної діяльності, який позитивно впливатиме на стратегічний розвиток підприємства, а вибір стратегії базуватиметься на принципі «різні можливості для певних потреб за визначеного обсягу ресурсів». Використання системи контролінгу сприятиме ефективнішому розподілу ресурсів, враховуючи особливості такої діяльності, а також дозволить приймати рішення підрозділам, які безпосередньо пов'язані із зазначеними напрямками діяльності.

Не потребує доведення той факт, що основною метою системи соціального контролінгу є зниження соціальних витрат й запобігання соціальним втратам. Тому, безперечно, що чим розвинутішою і структурованішою буде система соціального контролінгу, тим вищим буде її результат – зниження соціальних витрат й втрат. Зазначене можна описати в кількісному вираженні за допомогою формули:

$$P_{ск} = B_0 - B_1 \quad [2.1]$$

де $P_{ск}$ - результат функціонування системи соціального контролінгу; B_0 - втрати (збитки) в умовах відсутності системи соціального контролінгу; B_1 - втрати (збитки) при діючій системі соціального контролінгу.

Однак створення будь-якої системи вимагає витрат. Не є виключенням тут й система соціального контролінгу. Тому необхідно порівняти розмір інвестицій у створення системи соціального контролінгу та вигодою від її впровадження, що є різницею між результатом функціонування та вартістю її підтримки:

$$E_{\text{сск}} = P_{\text{сск}} - C_{\text{сск}} \quad [2.2]$$

де $E_{\text{сск}}$ - ефективність функціонування системи соціального контролінгу;
 $C_{\text{сск}}$ - вартість функціонування системи соціального контролінгу.

Таким чином, застосування системи контролінгу буде позитивним, якщо її результат перевищуватиме вартість функціонування:

$$E_{\text{сск}} > 0 \text{ або } P_{\text{сск}} > C_{\text{сск}} \quad [2.3]$$

Ефективність процесу інтеграція соціальної відповідальності в систему стратегічного управління значно зростає за умови побудови збалансованої системи показників (ЗСП), яка дозволяє інтерпретувати обрану стратегію в конкретні вказівки за допомогою побудови логічного ланцюжка: «цілі – показники – завдання – ініціативи».

В цьому випадку виникає наступна послідовність побудови інструментів ЗСП: стратегічна карта (побудова дерева стратегічних цілей соціальної відповідальності підприємства), облікова карта (визначення ключових показників соціальної відповідальності підприємства), карта завдань і дій (огрунтування процесу реалізації дій: «завдання – стратегічні ініціативи» (рис. 2.7), на якому відображення цілей інтеграції соціальної відповідальності в систему управління здійснюється за допомогою побудови дерева стратегічних цілей в розрізі чотирьох блоків: фінансово-економічного, взаємодії із

зацікавленими сторонами, управління внутрішніми процесами, кваліфікаційного розвитку.

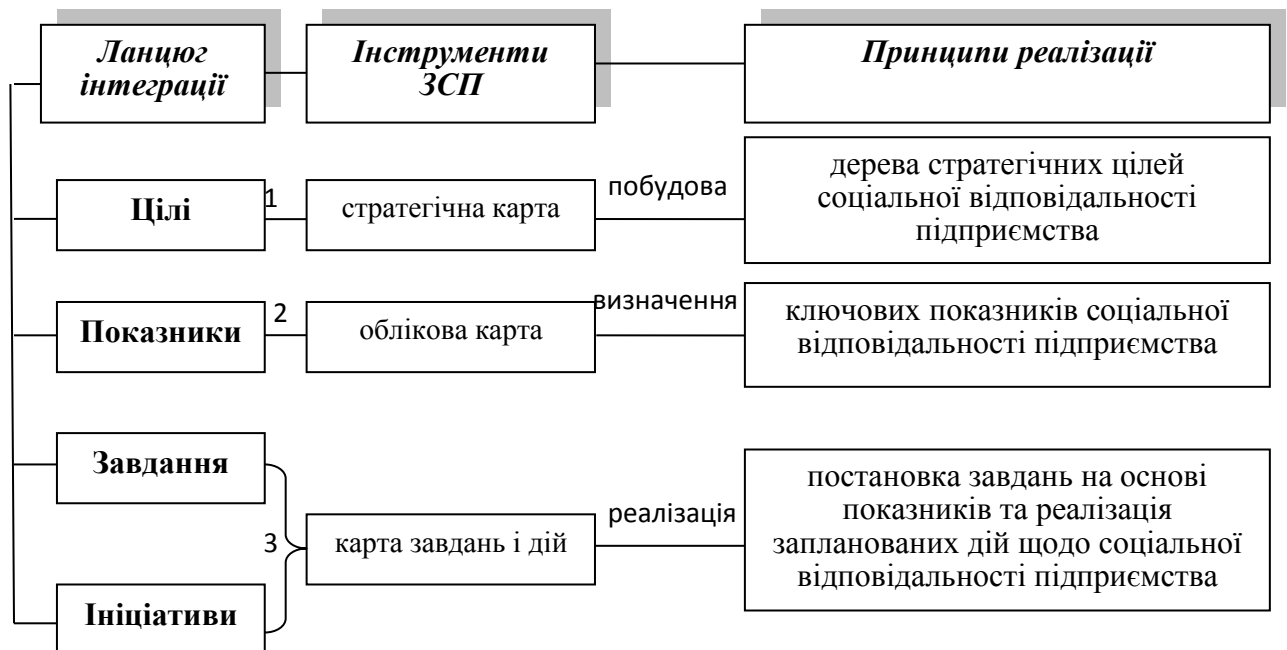

Рис. 2.7. Організаційно-методичний інструментарій збалансованої системи показників

Модель стратегічної карти встановлює логіку стратегічних дій і враховує причинно-наслідкові зв'язки ієрархічно розташованих цілей (рис. 2.8).

Найважливішою характеристикою ступеня інтеграції соціальної відповідальності в стратегію підприємства є відповідність цілей соціальної діяльності стратегічним орієнтирам його розвитку. Про ступінь досягнення стратегічної мети можна судити лише тоді, коли задані певні орієнтири з урахуванням інтересів стратегічних стейкхолдерів. Показниками ступеня досягнення стратегічної мети виступають ключові показники соціальної відповідальності бізнесу.

Облікова карта як дерево ключових показників може враховувати базові індикатори, а також включати порівнювані, досить прості в практичному застосуванні показники. При виборі показників, слід дотримуватись таких вимог: показники повинні розкривати економічні, екологічні та соціальні

результати діяльності підприємства в їх єдності; показники повинні дозволяти оцінювати ступінь наближення поточної ситуації до запланованого результату; показники повинні бути адаптовані до вітчизняної системи обліку та звітності.

Рис. 2.8. Структура стратегічної карти соціально відповідальної діяльності

Облікова карта може бути застосована для всіх видів підприємств та деталізуватись під їх галузеві особливості. У таблиці 2.5 наведено структура облікової карти ключових показників соціальної відповідальності бізнесу.

Побудова облікової карти доцільно здійснювати в прив'язці до конкретного виду діяльності підприємства. Для конкретизації подальших стратегічних ініціатив вважаємо за можливе крім традиційного підходу

здійснювати моделювання ключових показників соціальної відповідальності в розрізі трьох складових: 1) реалізації послуг, акумульованих в соціальному пакеті; 2) діяльності на території розміщення; 3) благодійної діяльності підприємства, спрямованої на певні категорії населення або об'єкти.

Таблиця 2.5

**Облікова карта ключових показників соціальної відповідальності
підприємств**

Блоки СВП	Показники соціальної відповідальності
фінансово-економічний	<ul style="list-style-type: none"> • індекс соціальних інвестицій; • приріст обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балансового прибутку; інвестиції в основний капітал; • економічний прибуток; • індекс стійкості росту підприємства
взаємодії із зацікавленими сторонами	<ul style="list-style-type: none"> • кількість благодійних програм з підтримки території присутності; • витрати на спонсорство та благодійну діяльність; • заходи, спрямовані на певні категорії населення або об'єкти; • індекс задоволеності клієнтів; • кількість нових клієнтів; • кількість втрачених замовників
управління внутрішніми процесами	<ul style="list-style-type: none"> • інвестиції в систему менеджменту якості; • частка поточних витрат на природоохоронні заходи в собівартості продукції; • темп скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу; • темп зростання питомих інвестицій в охорону навколишнього середовища та зниження рівня шкідливих викидів
кваліфікаційного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • коефіцієнт стратегічного перенавчання персоналу; • приріст середньої заробітної плати; • величина вкладень в підвищення компетентності персоналу; • приріст коштів в додаткове пенсійне забезпечення і соціальне страхування працівників; • приріст коштів для медичного обслуговування; • індекс задоволення співробітників

В цьому випадку облікова карта матиме вигляд матриці (табл. 2.6). Досягнення заданих цілей обумовлює необхідність розробки стратегічних завдань та ініціатив, які представляють собою управлінські дії та є логічним завершенням процесу побудови збалансованої системи показників.

Таблиця 2.6

Матриця ключових показників соціальної відповідальності в розрізі її складових

		складові соціальної відповідальності підприємства		
		<i>реалізація послуг, акумульованих в соціальному пакеті</i>	<i>діяльність на території розміщення</i>	<i>благодійна діяльність, спрямована на певні категорії населення або об'єкти</i>
блоки	<i>фінансово-економічний</i>	індекс інвестицій в основний капітал; економічний прибуток; індекс стійкості росту підприємства	індекс соціальних інвестицій; приріст обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балансового прибутку; інвестиції в основний капітал;	індекс соціальних інвестицій; приріст обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балансового прибутку; інвестиції в основний капітал;
	<i>взаємодії із зацікавленими сторонами</i>	індекс задоволеності клієнтів; кількість нових клієнтів; кількість втрачених замовників	витрати на спонсорство та благодійну діяльність; заходи, спрямовані на певні категорії населення або об'єкт	кількість благодійних програм з підтримки території присутності; витрати на спонсорство та благодійну діяльність;
	<i>управління внутрішніми процесами</i>	інвестиції в систему менеджменту якості;	частка поточних витрат на природоохоронні заходи в собівартості продукції; темп скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу;	темп зростання питомих інвестицій в охорону навколишнього середовища та зниження рівня шкідливих викидів
	<i>кваліфікаційного розвитку</i>	коефіцієнт стратегічного перенавчання персоналу; приріст середньої заробітної плати; величина вкладень в підвищення компетентності персоналу; приріст коштів в додаткове пенсійне забезпечення і соціальне страхування;	приріст коштів для медичного обслуговування;	індекс задоволення співробітників

Інформація, отримана за допомогою стратегічних карт в системі збалансованих показників, може бути використана:

- керівниками підприємств для прийняття управлінських рішень на різних рівнях управління (наприклад, коригування стратегічних цілей, вибір планованих заходів, стимулювання співробітників і т.д.);

- власниками економічного суб'єкта для прийняття рішень з ключових питань, пов'язаних з бізнесом (наприклад, вибір команди управлінців, визначення пріоритетних видів діяльності, продаж підприємства або частини бізнесу і т.д.);

- інвесторами (кредиторами) для прийняття різних фінансових рішень.

Основні показники, запропоновані до використання в ССП (можуть бути розраховані на підставі даних бюджету підприємства).

Основний принцип розробки набору ключових показників результативності – їх індивідуальність для кожного господарюючого суб'єкта, оскільки вони розробляються командою аналітиків з урахуванням специфіки діяльності конкретного промислового підприємства. У роботі запропоновано можливий варіант стратегічної карти підприємства, який відображає за основними блоками ключові показники ефективності для досягнення визначених стратегічних цілей.

Порівняння ключових показників результативності конкретного промислового підприємства з показниками, інших господарюючих суб'єктів для оцінки його успішності і конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку доцільно проводити декількома способами:

- показники за звітний період порівнюються з даними за попередні періоди;

- показники порівнюються з результатами зарубіжних підприємств, що працюють в тій же галузі;

- показники порівнюються всередині підприємства, між його структурними підрозділами;

- робота господарюючого суб'єкта оцінюється з точки зору споживача.

Таким чином, особливостями пропонованої збалансованої системи показників є: врахування інтересів стейкхолдерів в розрізі фінансово-економічного блоку, блоку взаємодії із зацікавленими сторонами, блоку управління внутрішніми процесами, блоку кваліфікаційного розвитку, так і в розрізі складових соціальної відповідальності: реалізації послуг, акумульованих в соціальному пакеті, діяльності на території розміщення та благодійної діяльності.

Пропонована система збалансованих показників забезпечує ув'язку стратегічних цілей, показників їх досягнення і тактичних дій стосовно соціальної відповідальності в залежності від ступеня її інтеграції в систему стратегічного управління. Система спрямована на реалізацію ідей і принципів соціальної відповідальності в щоденну діяльність підприємства для досягнення стратегічних цілей, регулярність ведення діалогу з зацікавленими особами і підтвердження виконання взятих на себе зобов'язань перед ними.

РОЗДІЛ 3

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Фактори впливу на ефективність соціальної діяльності підприємств

Основою функціонування будь-якого підприємства є ресурси як в матеріальній, так й нематеріальній формі. При цьому ефект діяльності підприємства великою мірою залежить від розвитку його соціальної функції, розвитку внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів.

Як відомо, основна діяльність підприємства поділяється на операційну, фінансову та інвестиційну. Враховуючи принципи концепції стійкого розвитку в діяльності підприємств можна виділити наступні складові: основну, соціальну та екологічну діяльність. Враховуючи зазначене, опишемо за допомогою формули 2.1 основну мету підприємства:

$$M_{\text{під}} = f(\text{ОперД}; \text{ФінД}; \text{ІнвД}) \rightarrow \text{max}, \quad [3.1]$$

або

$$M_{\text{під}} = f(\text{ОД}; \text{СД}; \text{ЕД}) \rightarrow \text{max}, \quad [3.2]$$

де $M_{\text{під}}$ — основна мета підприємства; *ОперД*— операційна діяльність (виробництво і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг); *ФінД*- фінансова діяльність (операції з цінними паперами); *ІнвД* — інвестиційна діяльність (капітальні вкладення в основні виробничі і невиробничі фонди); *ОД* — основна діяльність; *СД* — соціальна діяльність (розвиток об'єктів соціальної сфери, надання соціальних гарантій персоналу, інші соціальні витрати); *ЕД* — екологічна діяльність (розвиток природоохоронних об'єктів, інші екологічні витрати).

До соціально відповідальної діяльності слід віднести сукупні соціальні витрати основної діяльності, соціальну та екологічну діяльність підприємства. При цьому вважаємо, що соціальні витрати основної діяльності слід поділити на прямі та непрямі. Враховуючи зазначене, опишемо за допомогою формули 3.3 основну функцію соціально відповідальної діяльності (СВД):

$$\text{СВД} = f(\text{ПСВ}_{\text{од}}; \text{НСВ}_{\text{од}}; \text{СД}; \text{ЕД}) \rightarrow \text{optimum}, \quad [3.3]$$

де $\text{ПСВ}_{\text{од}}$ — прямі соціальні витрати основної діяльності; $\text{НСВ}_{\text{од}}$ — непрямі соціальні витрати основної діяльності, які пропонуємо класифікувати враховуючи вплив соціальних взаємозв'язків як непрямі соціальні витрати першого і другого порядку(рис.3.1).

Для аналізу господарської діяльності підприємства велике значення має групування витрат за економічними елементами, оскільки, розрахунок величини кожного елемента на одиницю продукції та їх питома вага в загальному обсязі витрат, їх динаміка та зміни дозволяють робити обґрунтовані висновки про ефективність системи управління підприємством. До елементів витрат слід віднести:

- матеріальні витрати (Мв): сировина, матеріали, паливо, запасні частини, тара, напівфабрикати, допоміжні та інші матеріали;
- витрати на оплату праці (Вопл . пр.): основна та додаткова заробітна плата, інші компенсаційні та заохочувальні виплати (надбавки і доплати до тарифних ставок і окладів за роботу в нічний час, за понаднормову роботу);
- відрахування на соціальні заходи (Всоц. зах.) відрахування на пенсійне забезпечення і на соціальне страхування, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства (ЄСВ);
- амортизація (А): амортизаційні відрахування основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів;

- інші операційні витрати (Він. оп. д.): витрати на послуги зв'язку, на відрядження, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

	Основна діяльність (ОД)	Соціальна діяльність (СД)	Екологічна діяльність (СД)																				
Операційна діяльність (ОперД)	<p style="text-align: center;">Поточні витрати</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">постачання</td> <td style="text-align: center;">виробництво</td> <td style="text-align: center;">збут</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	постачання	виробництво	збут	А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки			<p>Поточні витрати на соц. заходи (соц. гарантії персоналу, утримання об'єктів соц. сфери)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки		<p>Поточні витрати на природоохоронні заходи (утримання об'єктів, інші екологічні витрати)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки	
постачання	виробництво	збут																					
А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.																					
Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																					
Податки																							
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							
Фінансова діяльність (ФінД)	<p style="text-align: center;">Фінансові витрати</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">За користування отриманими кредитами</td> <td style="text-align: center;">За випущеними облігаціями</td> <td style="text-align: center;">За фінансовою орендою</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="3" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	За користування отриманими кредитами	За випущеними облігаціями	За фінансовою орендою	А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки			<p>Фінансові витрати на соц. заходи (за корист. кредитами, облігаціями, фін. орендою, тощо)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки		<p>Фінансові витрати на природоохоронні заходи (за корист. кредитами, облігаціями)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки	
За користування отриманими кредитами	За випущеними облігаціями	За фінансовою орендою																					
А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.	А, Мв; Він.оп.д.																					
Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																					
Податки																							
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							
Інвестиційна діяльність (ІнвД)	<p style="text-align: center;">Інвестування в придбання необоротних активів</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки		<p>Інвестиційні витрати на соц. заходи (капітальні вкладення в соц. об'єкти)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки		<p>Інвестиційні витрати на природоохоронні заходи (капітальні вкладення в природоох. об'єкти)</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">А, Мв; Він.оп.д.</td> <td style="text-align: center;">Вопл.пр.; Всоц.зах.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Податки</td> </tr> </table>	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	Податки									
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							
А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.																						
Податки																							

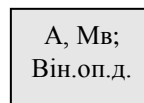
умовні позначення:

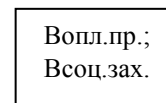
— прямі соціальні витрати

— змінні соціальні витрати

— амортизація, матеріальні витрати, витрати іншої операційної діяльності

— витрати на оплату праці, витрати на соціальні заходи

Рис. 3.1. Взаємозв'язок витрат соціально відповідальної діяльності

Окрім цього, важливо пам'ятати, що оплата праці працівників соціально-культурних підрозділів, які перебувають на балансі підприємства, витрати на проведення оздоровчих заходів не включаються в собівартість продукції, а покриваються за рахунок прибутку підприємства.

До фінансових витрат відносяться витрати на відсотки (за користування отриманими кредитами, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу. Під інвестиційною діяльністю, як правило, розуміють діяльність, яка пов'язана з придбанням і реалізацією необоротних активів.

В роботі доведено, що в системі соціально відповідальної діяльності підприємств формуються та функціонують різні групи зацікавлених сторін, які запропоновано класифікувати, враховуючи з поміж інших фактор очікування стейкхолдерів від соціально відповідальної діяльності. З метою кращого розуміння зазначених факторів, сформуємо функцію факторів соціально відповідальних витрат в залежності від запитів стейкхолдерів:

$$СВД_г = f(\Phi_{ze}, \Phi_{np}, \Phi_{гал}, \Phi_{інд}, \Phi_{особ}, \Phi_{фін}, \Phi_{зс}), \quad [3.4]$$

де $СВД_г$ — витрати, пов'язані з соціально-відповідальною діяльністю; Φ_{ze} — загальноекономічні фактори; Φ_{np} — нормативно-правові фактори; $\Phi_{гал}$ — галузеві фактори; $\Phi_{інд}$ — індивідуальні фактори; $\Phi_{особ}$ — фактори, пов'язані з особливостями діяльності підприємства; $\Phi_{фін}$ — фінансові фактори; $\Phi_{зс}$ — фактори, пов'язані із очікуваннями зацікавлених сторін – соціальних партнерів.

Здійснення певних видів соціально відповідальних витрат промислових підприємств сприяє одночасному досягненню декількох цілей. Наприклад, збільшення заробітної плати сприяє залученню кадрів, гуманізації праці і підвищенню якості трудового життя, а також одночасно може служити досягненням певної PR-цілі.

До другої групи відносяться витрати, які можна групувати відповідно до загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності, напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення).

Враховуючи ознаку «види соціально відповідальної діяльності» пропонуємо наступну модель соціально відповідальних витрат промислових підприємств (3.5):

$$\begin{aligned} СВД_г = СВД_{двп} + СВД_{мя} + СВД_{еко} + СВД_{перс} + \\ + СВД_{подат} + СВД_{соц} + СВД_{див} \end{aligned} \quad [3.5]$$

де $СВД_г$ — витрати, пов'язані з соціально-відповідальною діяльністю; $СВД_{двп}$ — витрати, пов'язані із здійсненням політики добросовісної конкуренції з партнерами; $СВД_{мя}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням менеджменту якості продукції, робіт, послуг; $СВД_{еко}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням екологічної політики; $СВД_{перс}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням кадрової політики; $СВД_{подат}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням податкової політики; $СВД_{соц}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням соціальної політики; $СВД_{див}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням дивідендної політики.

За класифікаційною ознакою «напрямів витрат» доцільно використовувати наступні моделі соціально відповідальних витрат промислових підприємств (таблиця 3.3).

Використовуючи інтерпретацію витрат наведену в таблицю 3.1, пропонуємо наступну модель соціально відповідальних витрат:

$$\begin{aligned} СВД_г = В_{двп} + В_{мя} + ИВВ_{мя} + В_{еко} + ИВВ_{еко} + В_{з/п} + В_{соц.пак} + В_{відр.з/п} + В_{подат} + \\ + В_{соц} + ИВВ_{соц} + В_{див} \end{aligned} \quad [3.6]$$

Таблиця 3.1

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «напрями витрат»

Представлення моделі витрат	Характеристика
$СВД_{\text{двн}}$ - витрати, пов'язані із здійсненням політики добросовісної конкуренції	
$СВД_{\text{двн}} = B_{\text{двн}}$,	де $B_{\text{двн}}$ — поточні витрати промислових підприємств для здійснення політики в області добросовісної взаємодії з партнерами;
$СВД_{\text{мя}}$ — - витрати, пов'язані зі здійсненням менеджменту якості продукції, робіт, послуг;	
$СВД_{\text{мя}} = B_{\text{мя}} + ІНВ_{\text{мя}}$	де $B_{\text{мя}}$ — поточні витрати промислових підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $ІНВ_{\text{мя}}$ — інвестиції промислових підприємств в систему менеджменту якості;
$СВД_{\text{еко}}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням екологічної політики;	
$СВД_{\text{еко}} = B_{\text{еко}} + ІНВ_{\text{еко}}$	де $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $ІНВ_{\text{еко}}$ — інвестиції промислових підприємств в природоохоронну систему;
$СВД_{\text{перс}}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням кадрової політики;	
$СВД_{\text{перс}} = B_{\text{з/н}} + B_{\text{соц.пак}} + B_{\text{відр.з/н}}$,	де $B_{\text{з/н}}$ — витрати промислових підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{\text{соц.пак}}$ — витрати промислових підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $B_{\text{відр.з/н}}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати.
$СВД_{\text{подат}}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням податкової політики;	
$СВД_{\text{подат}} = B_{\text{подат}}$,	де $B_{\text{подат}}$ — сплата податків і зборів промисловими підприємствами до бюджету;
$СВД_{\text{соц}}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням соціальної політики;	
$СВД_{\text{соц}} = B_{\text{соц}} + ІНВ_{\text{соц}}$	де $B_{\text{соц}}$ — поточні «соціальні» витрати, промислових підприємств; $ІНВ_{\text{соц}}$ — «соціальні» інвестиції промислових підприємств;
$СВД_{\text{див}}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням дивідендної політики.	
$СВД_{\text{див}} = B_{\text{див}}$,	де $B_{\text{див}}$ — дивіденди промислових підприємств.

За класифікаційною ознакою «характер витрат» пропонується використовувати наступні моделі соціально відповідальних витрат промислових підприємств (таблиця 3.2):

1) Поточні витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю:

$$СВД_{\text{в пот}} = B_{\text{двн}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{з/н}} + B_{\text{соц.пак}} + B_{\text{відр.з/н}} + B_{\text{подат}} + B_{\text{соц}} + B_{\text{див}} \quad [3.7]$$

2) Інвестиційні витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю:

$$СВД_{\text{в інв}} = ІНВ_{\text{мя}} + ІНВ_{\text{еко}} + ІНВ_{\text{соц}} \quad [3.8]$$

де $СВД_{\text{в пот}}$ - поточні витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальною діяльністю;

$СВД_{\text{в інв}}$ - витрати підприємств інвестиційного характеру, пов'язані з соціальною відповідальною діяльністю.

Таблиця 3.2

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «характер витрат»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1. $СВД_{\text{в пот}}$ - поточні витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальною діяльністю	
$СВД_{\text{в пот}} = B_{\text{двн}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{з/н}} + B_{\text{соц.пак}} + B_{\text{відр.з/н}} + B_{\text{подат}} + B_{\text{соц}} + B_{\text{див}}$	де $B_{\text{двн}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{\text{мя}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{\text{з/н}}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{\text{соц.пак}}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $B_{\text{відр.з/н}}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати; $B_{\text{подат}}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету; $B_{\text{соц}}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств; $B_{\text{див}}$ — дивіденди підприємств
2. $СВД_{\text{в інв}}$ - витрати підприємств інвестиційного характеру, пов'язані з соціальною відповідальною діяльністю	
$СВД_{\text{в інв}} = ІНВ_{\text{мя}} + ІНВ_{\text{еко}} + ІНВ_{\text{соц}}$	де $ІНВ_{\text{мя}}$ — інвестиції підприємств в систему менеджменту якості; $ІНВ_{\text{еко}}$ — інвестиції підприємств в природоохоронну систему; $ІНВ_{\text{соц}}$ — «соціальні» інвестиції підприємств

За класифікаційною ознакою «джерело фінансування» можливі наступні моделі розрахунку соціально відповідальних витрат підприємств (таблиця 3.3):

$$1) СВД_{\epsilon}^{виручка} = B_{\text{двп}}^{виручка} + B_{\text{подат}}^{виручка} \quad [3.9]$$

$$2) СВД_{\text{собів}} = B_{\text{двп}}^{\text{собів}} + B_{\text{мя}}^{\text{собів}} + B_{\text{еко}}^{\text{собів}} + B_{\text{з/н}}^{\text{собів}} + B_{\text{соц.нак}}^{\text{собів}} + B_{\text{відр.з/н}}^{\text{собів}} + B_{\text{подат}}^{\text{собів}} \quad [3.10]$$

$$3) СВД_{\text{приб/оподат}} = B_{\text{подат}}^{\text{приб/оподат}} \quad [3.11]$$

$$4) СВД_{\text{чист.приб}} = B_{\text{двп}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{мя}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{еко}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{з/н}}^{\text{чист.приб}} + \\ + B_{\text{соц.нак}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{відр.з/н}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{подат}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{соц}}^{\text{чист.приб}} + B_{\text{див}}^{\text{чист.приб}} \quad [3.12]$$

Таблиця 3.3

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «джерело фінансування»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1. $СВД_{\epsilon}^{виручка}$ - соціально відповідальні витрати підприємств, що фінансуються за рахунок виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;	
$СВД_{\epsilon}^{виручка} = B_{\text{двп}}^{виручка} + B_{\text{подат}}^{виручка}$	де $B_{\text{двп}}^{виручка}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики в області добросовісної взаємодії з партнерами, що фінансуються за рахунок виручки від реалізації продукції; $B_{\text{подат}}^{виручка}$ - податки до бюджету, інші платежі які фінансуються за рахунок виручки від реалізації продукції;
2. $СВД_{\text{вінв}}$ - витрати підприємств інвестиційного характеру, пов'язані з соціально відповідальною діяльністю	
$СВД_{\text{собів}} = B_{\text{двп}}^{\text{собів}} + B_{\text{мя}}^{\text{собів}} + B_{\text{еко}}^{\text{собів}} + B_{\text{з/н}}^{\text{собів}} + B_{\text{соц.нак}}^{\text{собів}} + B_{\text{відр.з/н}}^{\text{собів}} + B_{\text{подат}}^{\text{собів}}$	де $СВД_{\text{собів}}$ - соціально відповідальні витрати підприємств, що фінансуються за рахунок собівартості, і реалізації продукції; $B_{\text{двп}}^{\text{собів}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами, що фінансуються за рахунок собівартості та реалізації продукції; $B_{\text{мя}}^{\text{собів}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості, що фінансуються за рахунок собівартості виробництва і реалізації продукції; $B_{\text{еко}}^{\text{собів}}$ — поточні «екологічні» витрати підприємств, що фінансуються за рахунок собівартості, і реалізації продукції; $B_{\text{з/н}}^{\text{собів}}$ — витрати підприємств на оплату праці персоналу, що фінансуються за рахунок собівартості, і реалізації продукції; $B_{\text{соц.нак}}^{\text{собів}}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток персоналу, що фінансуються за рахунок собівартості і реалізації продукції; $B_{\text{відр.з/н}}^{\text{собів}}$ — сплата податків і зборів підприємствами до позабюджетних фондів, що фінансується за рахунок собівартості і реалізації продукції; $B_{\text{подат}}^{\text{собів}}$ - сплата податків і зборів підприємствами до бюджету, що фінансується за рахунок собівартості і реалізації продукції

1	2
3) $СВД_{приб/оподат}$ — соціально відповідальні витрати підприємств, що фінансуються за рахунок прибутку до оподаткування	
$СВД_{приб/оподат} = B_{подат}^{приб/оподат}$	де $B_{подат}^{приб/оподат}$ - сплата податків та зборів підприємствами до бюджету, що фінансується за рахунок прибутку до оподаткування;
4) $СВД_{чист.приб}$ — соціально відповідальні витрати промислових підприємств, що фінансуються за рахунок чистого прибутку;	
$СВД_{чист.приб} = B_{див}^{чист.приб} +$ $+ B_{ля}^{чист.приб} + ИВ_{ля} +$ $+ B_{еко}^{чист.приб} + ИВ_{еко} +$ $+ B_{з/н}^{чист.приб} + B_{соц.пак}^{чист.приб} +$ $+ B_{відр.з/н}^{чист.приб} + B_{подат}^{чист.приб} +$ $+ B_{соц}^{чист.приб} + B_{див}^{чист.приб}$	$B_{див}^{чист.приб}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{ля}^{чист.приб}$ - поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $ИВ_{еко}$ - інвестиції промислових підприємств в систему менеджменту якості; $B_{еко}^{чист.приб}$ - поточні витрати підприємств для функціонування природоохоронної системи, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $ИВ_{еко}$ — «екологічні» інвестиції промислових підприємств; $B_{з/н}^{чист.приб}$ — витрати підприємств на оплату праці персоналу, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{соц.пак}^{чист.приб}$ - витрати промислових підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{відр.з/н}^{чист.приб}$ — відрахування із заробітної плати, що фінансується за рахунок чистого прибутку; $B_{подат}^{чист.приб}$ - сплата податків і зборів підприємствами до бюджету, що фінансується за рахунок чистого прибутку; $B_{соц}^{чист.приб}$ — витрати промислових підприємств в цілях здійснення своєї соціальної політики (поточні і інвестиційні «соціальні» витрати); $B_{див}^{чист.приб}$ - дивіденди підприємств

За класифікаційною ознакою «склад витрат» соціально відповідальні витрати підприємств доцільно підрозділяти на одноелементні та комплексні. До одноелементних витрат відносяться: $B_{з/н} + B_{відр.з/н} + B_{подат}$

- $B_{з/н}$ — витрати підприємств на оплату праці персоналу (елемент — «заробітна плата»);

- $B_{\text{вiдр.з/п}}$ — сплата податків і зборів підприємствами до позабюджетних фондів (елемент - «заробітна плата» або «соціальні відрахування»);
- $B_{\text{подат}}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету (елемент «інші витрати»);
- $B_{\text{див}}$ — дивіденди підприємств (елемент «інші витрати»).

Всі інші соціально відповідальні витрати є комплексними витратами, зокрема:

- $B_{\text{див}}$ — витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами;
- $B_{\text{мн}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості;
- $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;
- $B_{\text{соц.пак}}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу;
- $B_{\text{соц}}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств.

За класифікаційною ознакою «регулярність здійснення» соціально відповідальні витрати підприємств поділяться на одноразово або регулярно здійснювані. Останні, у свою чергу, поділяються на здійснювані щомісячно, щокварталу або щорічно.

До одноразово здійснюваним, найчастіше, відносяться всі інвестиційні соціально відповідальні витрати, деякі види витрат на «соціальний пакет» і розвиток персоналу, а також певні види поточних «соціальних» витрат (разова благодійна діяльність, спонсорство, меценатство).

Елементи третьої групи витрат, можна класифікувати відповідно до ознаки взаємовідносин із зацікавленими сторонами. основні зацікавлені сторони; розвиток соціальних ресурсів підприємства; ступінь державного регулювання; ступінь впливу стейкхолдерів на обсяг витрат; ступінь впливу

соціально відповідальних витрат на стейкхолдерів; рівень прийняття рішень щодо процесу витрачання; «залучення експертів, аналітиків».

За класифікаційною ознакою «основні зацікавлені сторони» пропонуємо використовувати наступні моделі оцінки соціально відповідальних витрат підприємств (таблиця 3.4), сформовані на підставі запропонованої «Матриці відповідності «витрати – зацікавлені сторони» в структурі соціальної відповідальності» (таблиця. 3.5):

Таблиця 3.4

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «основні зацікавлені сторони»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1. $СВД_{б/n}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю бізнесу перед бізнес-партнерами;	
$СВД_{б/n} = B_{овн} + B_{мя} + B_{еко}$	де $B_{овн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;
2. $СВД_{держ}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед державою;	
$СВД_{держ} = B_{овн} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/n} + B_{відр.з/n} + B_{подат} + B_{соц}$	де $B_{овн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{з/n}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{відр.з/n}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати; $B_{подат}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
3) $СВД_{н/c}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед навколишнім співтовариством;	
$СВД_{н/c} = B_{овн} + B_{мя} + B_{еко} + ИВ_{соц}$	де $B_{овн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $ИВ_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
4) $СВД_{прац/нід}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед персоналом підприємства;	

продовження табл. 3.4

1	2
$СВД_{прац/під} = B_{двп} + B_{з/п} + B_{соц.лак} + B_{відр.з/п} + B_{соц}$	де $B_{двп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{з/п}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{соц.лак}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $B_{відр.з/п}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
5) $СВД_{влас/під}$ — витрати підприємств; що відображають соціальну відповідальність перед власниками (акціонерами);	
$СВД_{влас/під} = B_{двп} + B_{див}$	де $B_{двп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{див}$ — дивіденди підприємств
6) $СВД_{держ,н/с,прац/під}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед державою, навколишнім співтовариством і персоналом;	
$СВД_{держ,н/с,прац/під} = B_{двп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{соц}$	де $B_{двп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
7) $СВД_{б/п,держ,н/с,прац/під}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед бізнес-партнерами, державою, навколишнім співтовариством і персоналом.	
$СВД_{б/п,держ,н/с,прац/під} = B_{двп} + B_{мя} + B_{еко}$	де $B_{двп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;

- 1) $СВД_{б/п}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю бізнесу перед бізнес-партнерами;
- 2) $СВД_{держ}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед державою;
- 3) $СВД_{н/с}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед навколишнім співтовариством;
- 4) $СВД_{прац/під}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед персоналом підприємства;
- 5) $СВД_{влас/під}$ — витрати підприємств; що відображають соціальну відповідальність перед власниками (акціонерами);

- б) $СВД_{\text{держ,н/с.прац/під}}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед державою, навколишнім співтовариством і персоналом;
- 7) $СВД_{\text{б/п,держ,н/с.прац/під}}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед бізнес-партнерами, державою, навколишнім співтовариством і персоналом.

Таблиця 3.5

Матриця відповідності «витрати – зацікавлені сторони» в структурі соціальної відповідальності

Назва	Форма представлення	Основні стейкхолдери				
		власники	персонал	бізнес-партнери	суспільство	держав
поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами	$B_{\text{овп}}$	✓	✓	✓	✓	✓
поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості	$B_{\text{мя}}$		✓	✓	✓	✓
інвестиції підприємств в систему менеджменту якості	$ІНВ_{\text{мя}}$		✓	✓	✓	✓
поточні природоохоронні витрати підприємств	$B_{\text{еко}}$		✓	✓	✓	✓
інвестиції підприємств в природоохоронну систему	$ІНВ_{\text{еко}}$		✓	✓	✓	✓
витрати підприємств, на оплату праці персоналу	$B_{\text{з/п}}$		✓			
витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу	$B_{\text{соц.пак}}$		✓			
єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати	$B_{\text{відр. з/п}}$		✓			✓

продовження табл. 3.5

сплата податків і зборів підприємствами до бюджету	$B_{подат}$					✓
поточні «соціальні» витрати підприємств	$B_{соц}$		✓		✓	✓
«соціальні» інвестиції підприємств	$ІНВ_{соц}$		✓		✓	✓
дивіденди підприємств	$B_{див}$	✓				✓

За класифікаційною ознакою «основні зацікавлені сторони» також можливе визначення внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін. До внутрішніх зацікавлених сторін відносяться: вищий управлінський персонал, власники і найняті робітники (весь персонал). До зовнішніх зацікавлених сторін відносяться: бізнес-партнери, держава, навколишнє співтовариство (громадськість і недержавні організації).

За класифікаційною ознакою «розвиток соціальних ресурсів підприємства» соціально відповідальні витрати моделюються таким чином (таблиця 3.6):

$$1) СВД_{внут} = B_{овп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/п} + B_{соц.пак} + B_{соц} + B_{див} \quad [3.13]$$

$$2) СВД_{зовн} = B_{овп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{відр.з/п} + B_{подат} + B_{див} \quad [3.14]$$

$$3) СВД_{внут+зовн} = B_{овп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/п} + B_{соц} + B_{див} \quad [3.15]$$

Таблиця 3.6

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «розвиток соціальних ресурсів»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1) $СВД_{внут}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю й направлені на розвиток внутрішніх соціальних ресурсів;	
$СВД_{внут} = B_{овп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/п} + B_{соц.пак} + B_{соц} + B_{див}$	де $B_{овп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати; $B_{з/п}$ — витрати на оплату праці персоналу; $B_{соц.пак}$ — витрати на «соціальний» пакет і розвиток персоналу; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати; $B_{див}$ — дивіденди підприємств

продовження табл. 3.6

2) $СВД_{зовн}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю бізнесу й направлені на розвиток зовнішніх соціальних ресурсів;	
$СВД_{зовн} = B_{овн} + B_{мя} +$ $+ B_{еко} + B_{відр.з/н} +$ $+ B_{подат} + B_{див}$	де $B_{овн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{з/н}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{подат}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету; $B_{див}$ — дивіденди підприємств
1	2
3) $СВД_{внут+зовн}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю й направлені на одночасний розвиток внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів.	
$СВД_{внут+зовн} = B_{овн} + B_{мя} +$ $+ B_{еко} + B_{з/н} +$ $+ B_{соц} + B_{див}$	де $B_{овн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{з/н}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств; $B_{див}$ — дивіденди підприємств

За класифікаційною ознакою «ступінь державного регулювання» запропоновані наступні моделі соціально відповідальних витрат підприємств (таблиця 3.7):

$$1) СВД_{держ}^{max} = B_{відр.з/н} + B_{подат} \quad [3.16]$$

$$2) СВД_{держ}^{midl} = B_{овн} + B_{мя} + INB_{еко} + B_{соц,пак} \quad [3.17]$$

$$3) СВД_{держ}^{min} = B_{еко} \quad [3.18]$$

$$4) СВД_{держ}^{absent} = B_{соц} + B_{див} \quad [3.19]$$

Таблиця 3.7

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «ступінь державного регулювання»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1) $СВД_{держ}^{max}$ — соціально відповідальні витрати підприємств з високим ступенем державного регулювання;	
$СВД_{держ}^{max} = B_{відр.з/п} + B_{подат}$	де $B_{з/п}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{подат}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету;
2) $СВД_{держ}^{midl}$ — соціально відповідальні витрати підприємств з середньою мірою державного регулювання;	
$СВД_{держ}^{midl} = B_{опт} + B_{мя} + INB_{еко} + B_{соц.пак}$	де $B_{опт}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{соц.пак}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу;
3) $СВД_{держ}^{min}$ - соціально відповідальні витрати підприємств з мінімальним ступенем державного регулювання;	
$СВД_{держ}^{min} = B_{еко}$	$B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;
4) $СВД_{держ}^{absent}$ — соціально відповідальні витрати підприємств, де відсутнє державне регулювання (повністю добровільні)	
$СВД_{держ}^{absent} = B_{соц} + B_{див}$	$B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств; $B_{див}$ — дивіденди підприємств

За класифікаційною ознакою «ступінь впливу стейкхолдерів на обсяг витрат» соціально відповідальні витрати промислових підприємств групуються таким чином:

- високий ступінь впливу зацікавлених сторін;
- середній ступінь впливу зацікавлених сторін;
- низький ступінь впливу зацікавлених сторін;
- відсутність впливу зацікавлених сторін.

Якщо однією із зацікавлених сторін є держава, то групування соціально відповідальних витрат збігається з класифікацією за ознакою «ступінь державного регулювання». У найзагальнішому вигляді, модель соціально

відповідальних витрат промислових підприємств з врахуванням очікувань зацікавлених сторін виглядає таким чином:

$$СВД_{очікустейк} = \sum_{i=1}^n O x_i \times D_i \quad [3.20]$$

де $СВД_{очікустейк}$ — сума витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю підприємств, визначена з врахуванням очікувань всіх зацікавлених сторін; $O x_i$ - очікування i -ої зацікавленої сторони певної суми соціально відповідальних витрат підприємств; D_i — вага думки i -ої зацікавленої сторони про суму соціально відповідальних витрат підприємства.

На нашу думку, бізнес-партнери можуть здійснювати істотний вплив на величину соціально відповідальних витрат підприємств при здійсненні ними політики стосовно якості продукції та екологічної політики за допомогою економічних санкцій у вигляді відмови від придбання не якісної та неекологічної продукції.

3.2. Принципи організації аудиту соціально відповідальної діяльності та його вплив на систему управління

Ефективність системи управління СВД від позитивної реакції зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів (від держави до власників). Для оцінки соціальної ефективності бізнес-проектів різного масштабу існують та успішно використовуються методи соціального аудиту – технології перевірки (оцінки) соціально відповідальної діяльності та соціальних інвестицій підприємства. Соціальний аудит сприяє консолідації підприємства (його сталого розвитку в довгостроковій перспективі) та суспільства. Це свого роду аналог колективного договору з зацікавленими користувачами.

У процесі дослідження нами з'ясовано, що аудит соціально відповідальної діяльності – це елемент управління соціально відповідальною діяльністю підприємства, який полягає у дотриманні норм чинного нормативно-правового забезпечення та достовірності відображення її суттєвих аспектів в соціальних документах.

Важливо зазначити, що аудит в управлінні соціально відповідальної діяльності підприємства є цілісною системою, яка складається із суб'єкта, об'єкта контролю та контрольної дії (рис. 3.2).

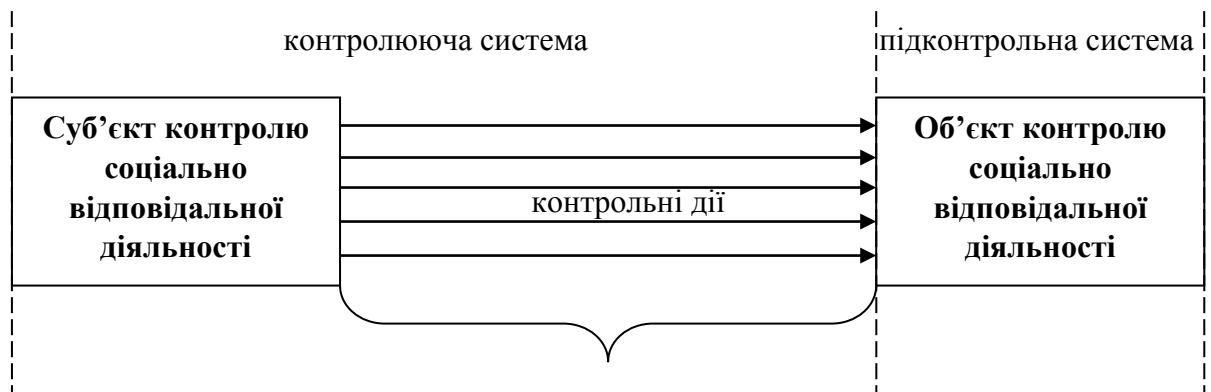

Рис. 5.7. Елементи системи аудиту соціально відповідальної діяльності

З рисунка зрозуміло, що суб'єктом аудиту соціально відповідальної діяльності – є аудитор (або група аудиторів), які, маючи відповідні повноваження, здійснюють контрольні дії. Розглянувши основні теоретичні аспекти СВД визначимо функції аудиту, зокрема:

- 1) Захисна – збереження ліцензій на різні види діяльності, формування позитивного впливу на суспільство;
- 2) Діагностична – дослідження структури управління, підвищення ефективності соціально відповідальної діяльності, за допомогою оцінки використовуваних ресурсів, процесів та їх впливу на результат діяльності;
- 3) Стимулююча – обґрунтування можливостей розвитку та розширення діяльності;
- 4) Прогнозна – вдосконалення процесів управління ризиками, адаптація і передбачення змін та умов функціонування;

5) Комунікаційна – поглиблення взаємовідносин із зацікавленими сторонами.

Найбільш використовуваною формою контролю, зазначених процесів є соціальний аудит. Зацікавлені у використанні системи соціального аудиту бізнесові структури, через те, що він може стати інструментом впливу на органи влади, а також базою для підтвердження прозорості соціально відповідальної діяльності підприємства.

Таким чином, основною підставою для проведення соціального аудиту є покращення показників діяльності, адже, ця система виділяє домінанти не лише в соціальних питаннях, а на соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

Процес соціального аудиту складається із певних етапів, основні з яких зображені на рисунку 3.3.

Рис. 3.3. Організація етапів соціального аудиту

Характеристику зазначених етапів здійснимо у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Характеристика основних етапів соціального аудиту

№ з/п	Етап аудиту	Характерні ознаки етапу
1.	отримання згоди від керівництва підприємства	бажання керівництва провести соціальний аудит найчастіше виникає, коли існує певна соціальна напруженість
2.	формування керуючої структури	складається з вищого керівництва та керівників підрозділів, з менеджерів, які братимуть безпосередню участь
3.	створення групи аудиторів	для розробки методики обстеження та обґрунтування реальної економічної практики та її відповідності місії господарюючого суб'єкта
4.	діагностика практики та виявлення функціональних областей, які вимагають аналізу та вдосконалення	дослідження питань: менеджмент якості, відносини зі споживачами і персоналом, охорона навколишнього середовища. Залежно від потреб цільові групи можуть розширюватись
5.	аналіз місії підприємства	виділення областей і обставин, коли заявлені місія і цілі не відповідають практиці
6.	пошук причин неспівпадіння місії та цілей	причин, за якими цілі підприємства та реальна практика не збігаються
7.	збір необхідної інформації з досліджуваної проблеми	дослідження виявлених проблем, порівняння зі схожими проблемами серед конкурентів по галузі
8.	проведення інтерв'ю з зацікавленими та залученими в проблемні ділянки сторонами	для з'ясування очікувань стейкхолдерів від соціально відповідальної поведінки
9.	зіставлення внутрішніх даних і зовнішніх очікувань	оцінка здійснюваних СВД заходів та її вплив на результати діяльності
10.	складання звіту	для відділу СВД та топ-менеджменту підприємства

Форма, за якою формується звіт може бути різною та залежати від групи зацікавлених осіб. На практиці є частими ситуації, за яких керівництво підприємства негативно ставиться до соціального аудиту, вважаючи, що соціально відповідальна діяльність пов'язана з витратами і не дає ніякого ефекту. Проте, як і СВД, так й соціальний аудит дозволяє підприємствам створювати нові можливості для покращення фінансового результату. Суб'єкти

господарювання, які здійснюють соціальний аудит, можна охарактеризувати як високо ефективні стосовно інвестування капіталу в їх розвиток.

Таким чином, соціальний аудит – це спосіб об'єктивної оцінки стану соціальних відносин на різних рівнях управління, що дозволяє виявити потенційні загрози, розкрити резерви розвитку соціальних ресурсів.

РОЗДІЛ 4

ОЦІНКА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ТЕРНОПІЛЬЕЛЕКТРОПОСТАЧ»

4.1. Аналіз показників фінансового стану підприємства

Оцінка фінансового стану підприємства – це процедура, яка дозволяє діагностувати основні фінансові показники діяльності підприємства. З цією метою доцільно розрахувати такі показники: коефіцієнти приросту майна та виручки від реалізації.

Коефіцієнт (K_6) приросту майна, визначається наступним чином:

$$K_6 = \frac{B_1 - B_0}{B_0} \times 100 \quad [4.1]$$

де B_1, B_0 — середня величина майна на початок та кінець періоду.

Таким чином, коефіцієнт приросту майна $K_6 = \frac{13083.5 - 13179.5}{13179.5} \times 100 = -0.73$

Коефіцієнт (K_v) приросту виручки від реалізації визначається наступним чином:

$$K_v = \frac{V_1 - V_0}{V_0} \times 100 \quad [4.2]$$

де V_1, V_0 — виручка від реалізації продукції на початок та кінець періоду.

Коефіцієнт приросту виручки від реалізації продукції для ТОВ «Тернопільелектропостач» дорівнюватиме: $K_v = \frac{34080 - 29557}{29557} \times 100 = 15.3$

Отже, другий коефіцієнт на ТОВ «Тернопільелектропостач» вищий за перший, то це свідчить про поліпшення ситуації на підприємстві проти попереднього періоду.

Слід зазначити, що крім зміни валюти балансу, необхідно діагностувати зміни окремих статей балансу (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Аналіз балансу ТОВ «Тернопільелектропостач»

Стаття балансу	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Горизонтальний аналіз	Відносне відхилення	Вертикальний аналіз		
					на початок звітного періоду, %	на кінець звітного періоду, %	відхилення
	1	2	3	4	5	6	7
Актив							
Необоротні активи							
Нематеріальні активи:							
залишкова вартість	-	34	34	100	0	0,3	0,3
первісна вартість	18	52	34	65,4	0,1	0,4	0,3
накопичена амортизація	18	18	0	0	0,1	0,1	-
Незавершене будівництво	354	353	-1	-0,3	2,6	2,8	0,2
Основні засоби:							
залишкова вартість	6887	6704	-183	-2,7	51,4	52,5	1,1
первісна вартість	11749	12248	499	4,1	87,7	95,9	8,2
знос	4862	5544	682	12,3	36,3	43,4	7,1
інвестиції:							
інші фінансові інвестиції	513	-	-513	-100	3,8	0	-3,8
Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові активи	-	-	-	-	-	-	-
Гудвіл	137	137	0	-	1,1	1,1	-
Інші необоротні активи	-	-	-	-	-	-	-
Усього за розділом 1	7891	7228	-663	-8,4	58,9	56,6	-2,3
Оборотні активи							
Виробничі запаси	1270	2220	950	42,8	9,5	17,4	7,9
Поточні біологічні активи	-	-	-	-	-	-	-
Незавершене виробництво	-	-	-	-	-	-	-
Готова продукція	393	510	117	22,9	2,9	4	1,1
Товари	37	3	-34	-91,9	0,3	0,1	-0,2
Дебіторська за-боргованість за товари, роботи, послуги:							
чиста реалізаційна вартість	3557	2522	-1035	-29,1	26,6	19,7	-6,9
первісна вартість	3557	2522	-1035	-29,1	26,6	19,7	-6,9
резерв сумнів-них боргів	-	-	-	-	-	-	-
Дебіторська за-боргованість за розрахунками:							
з бюджетом	-	93	93	100	0	0,7	0,7
за виданими авансами	-	-	-	-	-	-	-
з нарахованих доходів	-	-	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	16	31	15	48,4	0,1	0,2	0,1
Кошти та їх еквіваленти:							
у національній валюті	215	137	-78	-36,3	1,6	1,1	-0,5
в іноземній валюті	-	-	-	-	-	-	-
Інші оборотні активи	4	18	14	77,8	0,03	0,14	0,11
Усього за розді-лом 2	5492	5534	42	0,8	41	43,3	2,3
Витрати май-бутніх періодів	11	11	-	-	0,08	0,09	0,01
Необоротні активи та групи вибуття	-	-	-	-	-	-	-
Баланс	13394	12773	-621	-4,6	100	100	-

продовження таблиці 4.1

Пасив	1	2	3	4	5	6	7
Власний капітал							
Статутний капітал	1750	1750	-	-	13,07	13,7	0,63
Пайовий капітал	-	-	-	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	-	-	-	-	-	-	-
Інший додатковий капітал	4217	4217	-	-	31,5	33	2,5
Резервний капітал	50	50	-	-	0,37	0,39	0,02
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	2309	4082	1773	43,4	17,2	32	14,8
Неоплачений капітал	-	-	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	-	-	-	-	-	-	-
Усього за розділом 1	8326	10099	1773	17,6	62,2	79,1	16,9
Поточні зобов'язання							
Короткострокові кредити банків	370	-	-370	-100	2,8	-	-2,8
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1556	1762	206	11,7	11,7	13,8	2,1
Поточні зобов'язання за розрахунками:							
з одержаних авансів	-	-	-	-	-	-	-
з бюджетом	10	-	-10	-100	0,07	0	-0,07
з позабюджетних платежів	-	-	-	-	-	-	-
зі страхування	99	21	-78	-78,8	0,7	0,2	-0,5
з оплати праці	232	120	-112	-48,3	1,7	0,9	-0,8
з учасниками	-	-	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	-	-	-	-	-	-	-
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	-	-	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	2801	771	-2030	-72,57	20,9	6	-14,9
Усього за розділом 4	5068	2674	-2394	-47,2	37,8	20,9	-16,9
5. Доходи майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-	-
Баланс	13394	12773	-621	-4,6	100	100	X

Спочатку необхідно оцінити стан майна і його окремих елементів (табл. 4.2).

З інформації таблиці зрозуміло, що на кінець періоду вартість майна становила 12773 тис. грн., тобто майно підприємства зменшилось на 621 тис. грн. через зменшення необоротних активів. Загальній обсяг необоротних активів становлять 56,6% від вартості майна, які зменшились на кінець звітної періоду на 621 тис. грн., тому їхня питома вага зменшилась на 2,3%.

Таблиця 4.2

Оцінка стану майна ТОВ «Тернопільелектропостач»

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Зміна
А	1	2	3
1. Усього майна (валюта балансу)	13394	12773	-621
1.1. Осн. засоби і необоротні активи	7891	7228	-663
у % до майна	58,90%	56,60%	-2,30%
1.2. Оборотні активи (оборотний капітал)	5492	5534	42
у % до майна	41%	43,30%	2,30%
1.2.1. Запаси	1270	2220	950
у % до оборотного капіталу	23,10%	40,10%	17%
1.2.2. Дебіторська заборгованість	3573	2646	-927
у % до оборотного капіталу	65%	47,80%	-17,20%
1.2.3. Кошти та їх еквіваленти:			
у національній валюті	215	137	-78
у % до оборотного капіталу	3,90%	2,50%	-1,40%
1.3. Витрати майбутніх періодів	11	11	-
у % до майна	0,08%	0,09%	0,01%

Оборотні активи збільшились на 42 тис. грн., їхня питома вага збільшилась на 2,3%, зокрема: матеріальні активи збільшились на 950 тис. грн., їхня питома вага збільшилась на 17%, частка дебіторської заборгованості зменшилась на 17,2%. Кошти та їх еквіваленти зменшились на 78 тис. грн., що є негативним фактором.

На наступному етапі здійснюється аналіз складу та динаміки мобільних коштів (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Аналіз структури оборотних активів ТОВ «Тернопільелектропостач»

Види коштів	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Горизонтальний аналіз гр. 2 –гр. 1	Відносне відхилення, % (гр. 2/ гр. 1 x 100)	Вертикальний аналіз, %		
					на початок звітного періоду гр. 1/ усього x 100	на кінець звітного періоду гр. 2/ усього x 100	гр відхилення гр. 6/ гр. 5
А	1	2	3	4	5	6	7
1. Грошові кошти та еквіваленти:							
у національній валюті	215	137	-78	-36,3	3,9	2,5	-1,4
2. Дебітори	3573	2646	-927	-25,9	65	47,8	-17,2
3. Запаси	1270	2220	950	42,8	23,1	40,1	17
4. Готова продукція	393	510	117	22,9	7,2	9,2	2
5. Товари	37	3	-34	-91,9	0,7	0,05	-0,65
6. Інші оборотні активи	4	18	14	77,8	0,07	0,3	0,23
Усього:	5492	5534	42	0,8	100	100	0

Діагностика джерел майна здійснюється на основі балансу. В таблиці 4.4 проаналізовано джерела власних і позичених коштів, вкладених у майно.

Таблиця 4.4

Аналіз джерел коштів, вкладених в майно

ТОВ «Тернопільелектропостач», тис. грн.

Показник	Початок звітного періоду	Кінець звітного періоду	Зміна
1. Джерела формування майна	13394	12773	-621
1.1. Власний капітал	8326	10099	1773
у % до майна	62,20%	79,10%	16,90%
1.2. Позичені кошти	5068	2674	-2394
в % до майна	37,80%	20,90%	-16,90%
1.2.1. Довгострокові позики	-	-	-
у % до позичених коштів	-	-	-
1.2.2. Короткострокові позики	370	-	-370
у % до позичених коштів	7,30%	0	-7,30%
1.2.3. Кредиторська заборгованість	4698	2674	-2024
у % до позичених коштів	92,70%	100%	7,3
1.3. Доходи майбутніх періодів	-	-	-

Розраховується передовсім коефіцієнт незалежності підприємства K_n з формули:

На початок періоду: $K_n = (8326 : 13394) 100 = 62,16$.

На кінець періоду: $K_n = (10099 : 12773) 100 = 79,07$.

Отже, вартість майна підприємства зменшилась за звітний період на 621 тис. грн., за рахунок зменшення позикових коштів. Частка позичених коштів зменшилась на 16,9% і становила 20,9% у структурі майна за абсолютного їх зменшення на 2394 тис. грн. (2674 - 5068).

Власні оборотні кошти збільшились на 2436 тис. грн., або на 15,2% [(435 : 2871) 100]. Їхня величина зросла на 2,3% від загального обсягу. Це відбулось за рахунок збільшення короткострокових позик на 118 тис. грн. та кредиторської заборгованості на 29 тис. грн.

Діагностику власних оборотних коштів здійснюють за такими варіантами. Перший відображено в табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Наявність власних оборотних коштів ТОВ «Тернопільелектропостач»

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1. Власний капітал (підсумок розділу 1 пасиву балансу)	8326	10099
2. Забезпечення майбутніх витрат і платежів (підсумок розділу 2 пасиву балансу)	-	-
3. Довгострокові зобов'язання (підсумок розділу 3 пасиву балансу)	-	-
4. Необоротні активи (підсумок розділу 1 активу балансу)	7891	7228
5. Наявність власних оборотних коштів (ряд. 1 + ряд. 2 + ряд. 3 - ряд. 4)	435	2871

За другим способом оборотні активи порівнюються з поточними зобов'язаннями. Відповідно на досліджуваному підприємстві вартість

оборотних активів зросла на 42 тис. грн. при одночасному зменшенні поточних зобов'язань на 2394 тис. грн., що безперечно є позитивним для підприємства.

Оцінка показника ліквідності балансу здійснена у табл. 4.6.

Таблиця 4.6

Аналіз ліквідності балансу ТОВ «Тернопільелектропостач», тис. грн.

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Платіжний надлишок або нестача	
						на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду
1. Найбільш ліквідні активи (A ₁)	215	137	1. Негайні пасиви (П ₁)	4698	2674	-4483	-2537
2. Активи, що швидко реалізуються (A ₂)	3573	2646	2. Короткострокові пасиви (П ₂)	370	-	3203	2646
3. Активи, що реалізуються повільно (A ₃)	1715	2762	3. Довгострокові пасиви (П ₃)	-	-	1715	2762
4. Активи, що важко реалізуються (A ₄)	7891	7228	4. Постійні пасиви (П ₄)	8326	10099	-435	-2871
Баланс	13394	12773	Баланс	13394	12773	X	X

4.2. Аналіз результатів діяльності підприємства

Для обґрунтування фінансової стратегії підприємства необхідно проаналізувати його фінансових результати та ділову активність.

Структуру доходів ТОВ «Тернопільелектропостач» наведено в таблиці 4.7.

Найбільшу питому вагу має дохід: 98,16% торік, 97,14% за звітний рік. Інші доходи є незначними.

Таблиця 4.7

Аналіз структури доходів ТОВ «Тернопільелектропостач», тис. грн.

Показник	За минулий рік		За звітний рік		Відхилення	Темп зростання, %
	сума	питома вага, %	сума	питома вага, %		
Дохід (виручка від реалізації продукції)	29557	98,16	34080	97,14	4523	13,27
Операційні доходи	282	0,94	482	1,37	200	41,49
Дохід від участі в капіталі	-	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	271	0,9	520	1,48	249	47,88
Інші доходи від звичайної діяльності	-	-	-	-	-	-
Надзвичайні доходи	-	-	-	-	-	-
Усього доходів	30110	100	35082	100	4972	14,17

Структуру витрат і відрахувань ТОВ «Тернопільелектропостач» показано в таблиці 4.8.

Таблиця 4.8

Аналіз структури витрат і відрахувань ТОВ «Тернопільелектропостач»,

тис. грн.

Показник	За минулий рік		За звітний рік		Відхилення	Темп зростання, %
	сума	питома вага, %	сума	питома вага, %		
податок на додану вартість	4926	16,37	5680	17,05	754	13,27
акцизний збір	-	-	-	-	-	-
інші відрахування з доходу	-	-	-	-	-	-
собівартість реалізованої продукції	20619	68,54	24201	72,66	3582	14,8
адміністративні витрати	1109	3,69	1217	3,65	108	8,87
витрати на збут	1534	5,1	612	1,84	-922	-60,1
інші операційні витрати	985	3,27	700	2,1	-285	-28,93
фінансові витрати	332	1,1	52	0,16	-280	-84,34
втрати від участі в капіталі	-	-	-	-	-	-
інші витрати	271	0,9	513	1,54	242	47,17
податок на прибуток від звичайної діяльності	308	1,02	334	1	26	7,78
Усього витрат і відрахувань	30084	100	33309	100	3225	9,68

У витратах найбільшу питому вагу має собівартість — 68,54% торік, 72,66% у звітному році. Значний обсягу становлять адміністративні витрати: 3,69%, проте у звітному вони зменшились до 3,65%, в абсолютній сумі зросли на 108 тис. грн.

Найбільшу частку відрахувань становлять податки (16,37% і 17,05%), які у звітному році збільшилась.

Прибуток підприємства має склад, показаний в табл. 4.9.

Таблиця 4.9

Принципи прибутку ТОВ «Тернопільелектропостач», тис. грн.

Показник	За минулий рік	За звітний рік	Відхилення
1. Прибуток від реалізації продукції (валовий дохід)	4012	4199	187
2. Прибуток від операційної діяльності	666	2152	1486
3. Прибуток від звичайної діяльності	334	2107	1773
4. Податок на прибуток	334	308	-26
5. Усього прибутку від звичайної діяльності (ряд. 3 — ряд. 4)	26	1773	1747
6. Чистий прибуток	26	1773	1747

Отже, найбільшу суму має прибуток від реалізації, який збільшився на 187 тис. грн., або на 4,45%. Прибуток до оподаткування зріс на 1773 тис. грн. У результаті чистий прибуток становив 1773 тис. грн.

РОЗДІЛ 5
ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ
РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ТОВ «ТЕРНОПІЛЬЕЛЕКТРОПОСТАЧ»

5.1. Оцінка динаміки рентабельності продукції за валовим прибутком

За даними фінансової звітності ТОВ «Тернопільелектропостач» розрахуємо показник валової рентабельності продукції:

$$\text{у 2017 році: } k_{pe} = \frac{\Pi_e}{\text{ЧД}} = \frac{4012}{24631} = 0.16$$

$$\text{у 2018 році: } k_{pe} = \frac{\Pi_e}{\text{ЧД}} = \frac{4199}{28400} = 0.15$$

—операційна рентабельність продукції (k_{po}):

$$k_{po} = \frac{\Pi_o}{\text{ЧД}}, \quad [5.1]$$

За даними звіту про фінансові результати ТОВ «Тернопільелектропостач» розрахуємо показник операційної рентабельності продукції:

$$\text{у 2017 році: } k_{po} = \frac{\Pi_o}{\text{ЧД}} = \frac{666}{24631} = 0.027$$

$$\text{у 2018 році: } k_{po} = \frac{\Pi_o}{\text{ЧД}} = \frac{2152}{28400} = 0.076$$

—чиста операційна рентабельність продукції ($k_{pчо}$):

$$k_{pчо} = \frac{\Pi_{чо}}{\text{ЧД}} = \frac{\Pi_o \times (1 - c_{nn})}{\text{ЧД}}, \quad [5.2]$$

За даними фінансової звітності ТОВ «Тернопільелектропостач» розрахуємо показник чистої операційної рентабельності продукції:

$$\text{у 2017 році: } k_{pчо} = \frac{\Pi_{чо}}{\text{ЧД}} = \frac{\Pi_o \times (1 - c_{nn})}{\text{ЧД}} = \frac{666 \times (1 - 0.21)}{24631} = 0.021$$

$$\text{у 2018 році: } k_{pчо} = \frac{\Pi_{чо}}{\text{ЧД}} = \frac{\Pi_o \times (1 - c_{nn})}{\text{ЧД}} = \frac{2152 \times (1 - 0.21)}{28400} = 0.060$$

На практиці часто використовують варіант розрахунку чистої рентабельності основної діяльності (k_{pc}), коли в чисельнику виразу наводиться чистий прибуток підприємства ($ЧП$):

$$k_{pc} = \frac{ЧП}{ЧД}, \quad [5.3]$$

За даними ТОВ «Тернопільелектропостач» розрахуємо показник чистої рентабельності основної діяльності:

$$\text{у 2017 році: } k_{pc} = \frac{26}{24631} = 0.001$$

$$\text{у 2018 році: } k_{pc} = \frac{1773}{28400} = 0.062$$

Відображення фінансових результатів та виробничих витрат можна подати наступним чином:

— валова рентабельність продукції (k_p^c):

$$k_p^c = \frac{\Pi_g}{C_p}, \quad [5.4]$$

За даними ТОВ «Тернопільелектропостач» розрахуємо даний показник:

$$\text{у 2017 році: } k_p^c = \frac{4012}{20619} = 0.195$$

$$\text{у 2018 році: } k_p^c = \frac{4199}{24201} = 0.174$$

де C_p — собівартість реалізованої продукції;

—операційна рентабельність продукції (k_{po}^{g3}):

$$k_{po}^{g3} = \frac{\Pi_o}{C_p + B_a + B_3}, \quad [5.6]$$

де B_a — адміністративні витрати; B_3 — витрати на збут;

За даними ТОВ «Тернопільелектропостач» визначимо даний показник:

$$\text{у 2017 році: } k_{po}^{g3} = \frac{666}{20619 + 1109 + 1534} = 0.029$$

$$\text{у 2018 році: } k_{po}^{g3} = \frac{2152}{24201 + 1217 + 612} = 0.083$$

— чиста операційна рентабельність продукції (k_{pco}^{g3}):

$$k_{p\text{чо}}^{\text{єз}} = \frac{\Pi_{\text{чо}}}{C_p + B_a + B_3} = \frac{\Pi_o(1 - c_{\text{nn}})}{C_p + B_a + B_3}, \quad (4.7)$$

За даними ТОВ «Тернопільелектропостач» визначимо показник чистої операційної рентабельності:

$$\text{у 2017 році: } k_{p\text{чо}}^{\text{єз}} = \frac{666(1 - 0.21)}{20619 + 1109 + 1534} = \frac{526.14}{23262} = 0.023$$

$$\text{у 2018 році: } k_{p\text{чо}}^{\text{єз}} = \frac{2152(1 - 0.21)}{24201 + 1217 + 612} = \frac{1700.08}{26030} = 0.065$$

Рентабельність окремих видів продукції можна розрахувати:

$$k_{pi} = \frac{u_i - c_i}{c_i}, \quad (4.8)$$

де k_{pi} — рентабельність одиниці продукції; u_i — ціна одиниці продукції; c_i — собівартість одиниці продукції.

Використовуючи дані ТОВ «Тернопільелектропостач», розрахуємо рівень рентабельності (табл. 5.1).

Розрахунок зміни рентабельності через зміни чистого доходу виконаємо за допомогою ланцюгових підстановок.

Результативні показники:

$$k_{p\text{в}(o)} = \frac{24631 - 20619}{24631} \times 100 = 16,29\% ;$$

$$k_{p\text{в}(o)} = \frac{28400 - 20619}{28400} \times 100 = 27,40\% ;$$

$$k_{p\text{в}(o)} = \frac{28400 - 24201}{28400} \times 100 = 14,79\% .$$

Вплив факторів на зміну рентабельності полягає у:

—зміні чистого доходу:

$$\Delta k_{p\text{в}(чД)} = 27,40 - 16,29 = 11,11\% ;$$

—зміні собівартості :

$$\Delta k_{p\text{в}(C_p)} = 14,79 - 27,40 = -12,61\% ;$$

Сума факторних змін:

$$\Delta k_{pe} = 11,11 + (-12,61) = -1,5\%$$

Таблиця 5.1

Відхилення рентабельності за валовим прибутком

ТОВ «Тернопільелектропостач»

Показник	За попередній період	За звітний період	Відхилення (+, -)	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	24631	28400	3769	13,27
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	20619	24201	3582	14,8
Валовий прибуток, тис. грн.	4012	4199	187	4,45
Валова рентабельність продукції, %	16,29	14,79	-1,5	-

Отже, рентабельність продукції ТОВ «Тернопільелектропостач» зменшилась на 1,5 % за рахунок зниження темпів приросту чистого доходу. Вплив даного фактора становив 11,11%. Це означає, що завдяки зменшенню доходу рентабельність продукції зменшилася б в 7,4 рази (11,11/1,5). Підвищення собівартості реалізації, призвело до зменшення рентабельності продукції у 8,4 рази (12,61/1,5).

5.2. Факторний аналіз рентабельності активів підприємства

Використовуючи дані ТОВ «Тернопільелектропостач», оцінимо вплив зміни рівня рентабельності діяльності та зміни оборотності активів на їхню рентабельність. Інформація для аналізу наведена в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Інформація для аналізу рентабельності активів
ТОВ «Тернопільелектропостач»

Показник	За попередній період	За звітний період	Відхилення (+, -)	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	24631	28400	3769	13,27
Чистий прибуток, тис. грн.	26	1773	1747	98,53
Середня вартість активів, тис. грн.	13179,5	13083,5	-96	-0,73
Чиста рентабельність основної діяльності, %	0,11	6,24	6,13	-
Коефіцієнт оборотності активів, обороти	1,87	2,17	0,3	-
Чиста рентабельність активів, %	0,22	13,55	13,33	-

Фактори впливу на зміну рентабельності активів здійснені способом абсолютних різниць:

$$k_{pa(0)}^y = k_{pc(0)} \times k_{oa(0)} = 0,11 \times 1,87 = 0,21\%;$$

$$\Delta k_{pc} = k_{pc(1)} - k_{pc(0)} = 6,24 - 0,11 = 6,13\%;$$

$$\Delta k_{oa} = k_{oa(1)} - k_{oa(0)} = 2,17 - 1,87 = 0,3 \text{ оборота.}$$

Зміна рентабельності активів за рахунок зміни рентабельності основної діяльності:

$$k_{pa(\Delta k_{pc})}^y = \Delta k_{pc} \times k_{oa(0)} = 6,13 \times 1,87 = 11,46\%;$$

Зміна рентабельності активів за рахунок прискорення оборотності:

$$k_{pa(\Delta k_{oa})}^y = k_{pc(1)} \times \Delta k_{oa} = 6,24 \times 0,3 = 1,87\%;$$

Вплив обох факторів:

$$k_{pa}^y = 11,46 + 1,87 = 13,33\%.$$

Таким чином, рентабельність активів зросла на 13,33 %, що спричинено збільшенням рентабельності основної діяльності (вплив фактора — 11,46 %) та прискорення оборотності (вплив фактора — 1,87 %).

РОЗДІЛ 6

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1. Економічне значення заходів щодо покращення умов та охорони праці

Ефективність заходів щодо поліпшення умов і охорони праці оцінюється, в першу чергу, за показниками соціальної ефективності, які передбачають створення умов праці, що відповідають санітарним нормам і вимогам правил безпеки. Покращення умов і охорони праці призводить до зменшення кількості виробничих травм, загальної і професійної захворюваності; до скорочення чисельності працівників, що працюють в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам; зменшення кількості випадків виходу на пенсію за інвалідністю внаслідок травматизму чи професійної захворюваності; скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці тощо.

Соціально-економічна ефективність розраховується з метою:

- економічного обґрунтування планових заходів, необхідних для вибору оптимальних варіантів технологічних, ергономічних та організаційних рішень;
- визначення фактичної ефективності заходів щодо поліпшення умов і охорони праці;
- оцінки результатів управління виробництвом на різних рівнях;
- розрахунку необхідних витрат для приведення умов праці на робочих місцях у відповідність до нормативних вимог;
- визначення раціональних розмірів матеріального стимулювання працівників підприємства, науково-дослідних, конструкторських і проектних організацій за розробку і запровадження працезохоронних заходів.

Оцінка соціально-економічної ефективності працезохоронних заходів здійснюється на підприємствах усіх форм власності, у тому числі на робочому місці, дільниці, в цеху. Вона може визначатися також по галузі та в державі в цілому.

Показники соціальної і соціально-економічної ефективності розраховуються як відношення величин соціальних або соціально-економічних результатів до витрат, необхідних для їх здійснення.

Такі показники характеризують кількість умовних одиниць сукупного об'єму соціального чи соціально-економічного результату в розрахунку на одиницю витрат.

Показники соціальної і соціально-економічної ефективності використовуються для визначення фактичного рівня питомих витрат, необхідних для зменшення кількості працюючих у незадовільних умовах, зниження рівня травматизму, захворюваності, плинності кадрів на різних підприємствах та в економіці в цілому.

Оцінювати економічні аспекти охорони праці слід за допомогою методів оцінки соціальної й економічної ефективності заходів по створенню умов праці, що відповідають чинним нормативним актам з охорони праці.

Для оцінки соціальної ефективності заходів з удосконалення умов та охорони праці використовуються такі показники:

1. Скорочення кількості робочих місць (ΔK), що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки праці, розраховується за формулою:

$$\Delta K = \frac{K_1 - K_2}{K_3} * 100\% \quad (6.1)$$

де K_1 , K_2 - кількість робочих місць, що не відповідають санітарним нормам до і після проведення заходів; K_3 - загальна кількість робочих місць.

2. Скорочення чисельності працівників ($\Delta Ч$), які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам, визначається за формулою:

$$\Delta Ч = \frac{Ч_1 - Ч_2}{Ч_3} * 100\% \quad (6.2)$$

де $Ч_1, Ч_2$ - чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, осіб; $Ч_3$ - річна середньооблікова чисельність працівників, осіб.

3. Збільшення кількості машин, механізмів (ΔM) та виробничих приміщень (ΔB) приведених до вимог норм охорони праці, визначається за формулами:

$$\Delta M = \frac{M_1 - M_2}{M_3} * 100\% \quad (6.3)$$

$$\Delta B = \frac{B_1 - B_2}{B_3} * 100\% \quad (6.4)$$

де M_1, M_2 - кількість машин, механізмів, що не відповідають нормативним вимогам до і після проведення заходу, шт.; M_3 - загальна кількість машин і механізмів, шт.;

B_1, B_2 - кількість виробничих приміщень, які не відповідають нормативним вимогам до і після здійснення заходу, шт.; B_3 - загальна кількість виробничих приміщень, шт.

4. Зменшення коефіцієнта частоти травматизму ($\Delta K_{\text{ч}}$) визначається за формулою:

$$\Delta K_{\text{ч}} = \frac{N_1 - N_2}{Ч_3} * 100\% \quad (6.5)$$

де N_1, N_2 - кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу; $Ч_3$ - річна середньооблікова чисельність працівників, осіб.

5. Зменшення коефіцієнта тяжкості травматизму (АКТ):

$$\Delta K_m = \frac{D_1}{N_1} - \frac{D_2}{N_2} \quad (6.6)$$

де D_1, D_2 - кількість днів непрацездатності через травматизм відповідно до і після проведення заходу.

6. Зменшення коефіцієнта частоти професійних захворювань через несприятливі умови праці:

$$\Delta K_z = \frac{Z_1 - Z_2}{Ч_3} * 100\% \quad (6.7)$$

де Z_1, Z_2 - кількість випадків професійних захворювань відповідно до і після проведення заходу.

7. Зменшення коефіцієнта тяжкості захворювання:

$$\Delta K_{zm} = \frac{D_{z1}}{N_{z1}} - \frac{D_{z2}}{N_{z2}} \quad (6.8)$$

де D_{z1}, D_{z2} - кількість днів тимчасової непрацездатності через хвороби відповідно до і після проведення заходу; N_{z1}, N_{z2} - кількість випадків захворювання відповідно до і після проведення заходу.

8. Зменшення кількості випадків виходу на пенсію за інвалідністю внаслідок травматизму чи професійного захворювання:

$$\Delta Ч_i = \frac{Ч_{i1} - Ч_{i2}}{Ч_3} * 100\% \quad (6.9)$$

де $Ч_{i1}, Ч_{i2}$ - чисельність працівників, що стали інвалідами відповідно до і після проведення заходу, осіб.

9. Скорочення плинності кадрів через несприятливі умови праці:

$$\Delta C_n = \frac{C_{n1} - C_{n2}}{C_3} * 100\% \quad (6.10)$$

де C_{n1} , C_{n2} - кількість працівників, що звільнилися за власним бажанням через несприятливі умови праці відповідно до і після проведення заходу, осіб.

6.2. Реалізація заходів щодо створення і використання матеріальних резервів для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків

У містах та інших населених пунктах, де є об'єкти підвищеної безпеки, при неповному забезпеченні захисними спорудами основним способом захисту населення є евакуація і розміщення його в зонах, безпечних для проживання людей і тварин.

Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у районах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, стихійного лиха, аварій і катастроф.

Враховуючи обстановку, що склалась на час надзвичайної ситуації, може бути проведено загальну або часткову евакуацію населення тимчасового або безповоротного характеру.

Транспортом вивозять працівників об'єктів, що функціонують, формування ЦЗ, інвалідів, хворих, жінок з дітьми до 10 років.

Для вивезення (виведення) працівників об'єкта та членів їхніх сімей за межі зон (районів) можливих руйнувань, катастрофічного затоплення, виникнення стихійного лиха, аварій і катастроф евакуація здійснюється транспортом у два етапи: спочатку на приймальні евакуаційні пункти, а потім в безпечні пункти розміщення.

При радіоактивному (хімічному) забрудненні евакуація населення (працівників) проводиться через проміжні пункти евакуації, які розгортаються на зовнішніх межах зон можливого радіоактивного (хімічного) забруднення, а потім до приймальних евакуаційних пунктів.

Використання транспортних засобів при комбінованому способі евакуації передбачає два варіанти проведення евакуації:

- перший варіант – залучаються усі види транспорту з подальшим виведенням; евакуйованих пішим порядком до кінцевих пунктів евакуації;
- другий варіант – виведення евакуйованих пішим порядком з небезпечних зон, з подальшими посадкою на транспортні засоби небезпечних зон, з подальшими посадкою на транспортні засоби і перевезенням їх до кінцевих пунктів розміщення.

З отриманням розпорядження про проведення евакуації керівники об'єктів організують оповіщення працівників об'єктів про початок евакуації.

Працівники та члени їхніх сімей, які підлягають евакуації, самостійно міським транспортом або у пішому порядку прибувають на збірні евакуаційні пункти (далі – ЗЕП).

Увесь персонал об'єкта перед початком проведення евакуації може забезпечуватися евакуаційними посвідченнями або маршрутними листами в установленому порядку при введенні воєнного стану.

Адміністрація приймальних евакуаційних пунктів (далі – ПЕП) зобов'язана своєчасно розгорнути пункти (місця) для зустрічі прибуваючих поїздів, суден, автомобільних та піших колон та спільно з адміністрацією залізничної станції, пристані, пункту висадки з автотранспорту забезпечити організовану висадку евакуйованих.

На ПЕП евакуйовані можуть перебувати тривалий час, тому повинні бути визначені та обладнані місця для тимчасового їх розміщення, а у зимовий період розгортаються пункти обігріву для забезпечення евакуйованих харчуванням, питною водою та надання медичної допомоги.

У першу чергу підлягають перевезенню діти до 14 років з батьками, інваліди, вагітні жінки, жінки і чоловіки старші 65 років.

Евакуйовані, які прибувають на ПЕП особистим транспортом, формуються в автомобільні колони.

Особистим транспортом здійснюється перевезення евакуйованих тільки до місць розміщення.

При виникненні значних (великих) аварій на виробництві, у разі дії на людей шкідливих речовин, евакуація організовується шляхом їх перевезення автомобільним транспортом або негайного виведення у безпечні райони.

Транспортне забезпечення – це планування, організація та виконання евакуаційних перевезень.

Згідно наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на об'єктах господарської діяльності у разі виникнення надзвичайних ситуацій» №761 від 07.09.2010 відбувається транспортне забезпечення евакуаційних заходів.

Так у п.1 розділу VII даного наказу наголошується, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а також транспортні підрозділи (підприємств, організацій, установ) на місцях на підставі заявок евакуаційних комісій доводять завдання перевізникам різних форм власності (транспортним підприємствам), які складають графіки, маршрути руху та порядок використання об'єктів транспортної інфраструктури.

Транспортні підрозділи (підприємств, організацій, установ) зобов'язані здійснювати перевезення евакуйованих та вантажів на основі договорів (контрактів, замовлень).

Договори про організацію перевезення евакуйованих та вантажу укладаються між органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування та самоврядування та транспортними підрозділами

(підприємств, організацій, установ) чи окремими автомобільними перевізниками і набувають чинності з дня їх підписання.

Міністерство транспорту та зв'язку забезпечує потреби у перевезеннях в умовах особливого періоду відповідними видами транспорту.

Для виконання завдань щодо евакуаційних перевезень на базі транспортних підрозділів (підприємств, організацій, установ) створюються невоєнізовані автомобільні формування цивільного захисту (цивільної оборони):

- автомобільні колони для перевезення населення (АКН) та вантажів (АКВ);
- автомобільні колони для перевезення сільськогосподарських тварин (АКТ);
- автомобільні санітарні колони (АСК).

Автомобільні колони для перевезення населення та автомобільні санітарні колони направляються на ЗЕП, пункти посадки та на великі підприємства, які підлягають евакуації, під керівництвом начальників колон (загонів).

Перевезення найбільших працюючих змін автотранспортом від місця розташування до підприємств і назад здійснюється автобусами автомобільних підприємств, які виведені у безпечні райони, та автобусами автомобільних підприємств безпечного району.

Час подачі автомобільного транспорту до пунктів посадки не повинен перевищувати 4 годин з моменту отримання розпорядження на проведення евакуації населення (працівників).

Автомобільний транспорт районів, а при необхідності й частина міського транспорту, планується для вивезення працівників з приймальних евакуаційних пунктів і пунктів висадки евакуйованих.

Для вивезення працівників об'єктів та членів їхніх сімей з міст або інших населених пунктів, з районів тимчасового або постійного їх проживання залучається автомобільний транспорт загального користування, транспорт відомчих підприємств, орендних або окремих автомобільних перевізників.

Евакуація працівників об'єктів та членів їхніх сімей автомобільним транспортом здійснюється двома способами: перевезенням евакуйованих із небезпечних зон до кінцевих пунктів розміщення або поетапним перевезенням їх з пересадкою у ПЕП.

Перевезення працівників об'єктів залізничним транспортом забезпечується органом управління залізничного транспорту України за заявками місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування.

Попередня заявка на евакуаційні перевезення надається відповідними органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування до відповідних залізниць. Заявка надається у двох екземплярах: одна – для управління залізниці, друга - відділенню дороги.

Перевезення найбільших працюючих змін залізничним транспортом здійснюється у пасажирських вагонах. Максимальна добова можливість залізниці щодо забезпечення перевезень працюючих змін у кожному напрямку доводиться до структурних підрозділів з питань надзвичайних ситуацій.

Норми посадки на транспортні засоби встановлюються транспортними підрозділами (підприємств, організацій, установ) за кожним із видів транспорту.

Приблизна місткість залізничних вагонів при перевезенні працівників підприємств (працюючих змін) у вагонах електропоїздів складає 150 осіб, у пасажирських вагонах загального користування та плацкартних вагонах - 108 осіб, у купейних вагонах - 72 особи, у вагонах "люкс" - 54 особи.

Час на посадку-висадку евакуйованих із залізничних вагонів з високою платформою складає 20 - 30 хвилин.

Отже, згідно наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на об'єктах господарської

діяльності у разі виникнення надзвичайних ситуацій» №761 від 07.09.2010 відбувається транспортне забезпечення евакуаційних заходів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Між соціальною діяльністю та обліком існує тісний зв'язок через те, що бухгалтер несе загальну відповідальність за достовірність, оцінку та розкриття інформації, включаючи інформацію, пов'язану із соціальними проблемами. Крім того, оскільки даний вид діяльності базується на саморегулюванні (відсутня формалізація через недостатність нормативної бази), відображення показників соціальної діяльності у звітності залежить від суб'єктивної думки бухгалтера і, відповідно, останній несе за цей процес відповідальність. Отже, бухгалтерський облік відіграє одну із найважливіших ролей в системі управління соціально відповідальною діяльністю.

Соціальний облік, відокремлено формує інформацію про соціально відповідальну діяльність підприємств, як в цілях оперативного прийняття управлінських рішень, так і для формування публічної нефінансової (соціальної) звітності, доступної всім зацікавленим сторонам, необхідної для управління соціальною відповідальною діяльністю.

Елементи системи соціального обліку присутні на будь-якому промисловому підприємстві в системі його бухгалтерського обліку (наприклад, облік розрахунків з бюджетом та позабюджетними фондами, облік розрахунків з персоналом з оплати праці, облік розрахунків з засновниками і т.д.). У зв'язку з цим відокремлення відомостей про соціально відповідальну діяльність господарюючого суб'єкта не призведе до істотних змін діючої облікової системи та її ускладнення.

Запропонована аналітична структуризація інформації стосовно соціально відповідальної діяльності в межах діючих рахунків бухгалтерського обліку з використанням субрахунків другого порядку, дозволить досягнути більшої прозорості та достовірності облікової інформації. Відкриття спеціального рахунку «Соціально відповідальна діяльність», на якому будуть акумулюватися соціально відповідальні витрати, що здійснюються промисловими підприємствами за рахунок чистого прибутку, дозволить

відображати в бухгалтерському балансі (форма № 1) «соціальну репутацію підприємства».

На підставі узагальнення методичних підходів до подання нефінансової (соціальної) звітності зарубіжними компаніями, а також практичного досвіду, накопиченого в останні роки провідними підприємствами, пропонуємо форму нефінансової (соціальної) звітності промислового підприємства, яка дає можливість в подальшому проводити внутрішньогалузеві порівняння.

В якості додаткового виду соціального аудиту в роботі запропоновано напрямок «аудит соціальної конкурентоспроможності», яке дозволить оцінювати, як промислове підприємство виконує обов'язки перед своїми соціальними партнерами, і, на нашу думку, дасть можливість визначати стан промислового підприємства та, в цілому, у вирішенні низки соціальних проблем.

Соціально відповідальні витрати запропоновано об'єднати в наступні групи: за ознакою відповідності меті й завданням підприємства; за ознакою загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності, напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення); за ознакою взаємовідносин із зацікавленими сторонами; за ознакою принципів формування звітності. Запропонована класифікація соціально відповідальних витрат сприятиме більш повній та достовірній оцінці соціально відповідальних витрат та, як наслідок, ефективнішому управлінню підприємством керівництвом та його власниками.

Запропонований коефіцієнт соціальної стабільності, який дозволяє оцінювати ступінь соціальної відповідальності за рівнем нарахованої і виплаченої заробітної плати працівникам, дає можливість використовувати його як норматив при визначенні мінімальної суми нарахованої заробітної плати.

Для визначення абсолютної величини витрат підприємства, пов'язаних з соціальною відповідальністю, можливе використання ряду показників, що характеризують можливі напрямки його соціально відповідальних витрат.

Розглянувши основні теоретичні аспекти СВД у роботі визначено функції аудиту, зокрема:

1. Захисна – збереження ліцензій на різні види діяльності, формування позитивного впливу на суспільство;
2. Діагностична – дослідження структури управління, підвищення ефективності соціально відповідальної діяльності, за допомогою оцінки використовуваних ресурсів, процесів та їх впливу на результат діяльності;
3. Стимулююча – обґрунтування можливостей розвитку та розширення діяльності;
4. Прогнозна – вдосконалення процесів управління ризиками, адаптація і передбачення змін та умов функціонування;
5. Комунікаційна – поглиблення взаємовідносин із зацікавленими сторонами.

В якості додаткового виду соціального аудиту в роботі запропоновано напрямок «аудит соціальної конкурентоспроможності», яке дозволить оцінювати, як промислове підприємство виконує обов'язки перед своїми соціальними партнерами, і, на нашу думку, дасть можливість визначати стан промислового підприємства та, в цілому, у вирішенні низки соціальних проблем.

Проаналізувавши фактичні дані підприємства можна зробити висновок, що вартість майна підприємства становила 12773 тис. грн., тобто за звітний період майно зменшилось на 621 тис. грн. за рахунок зменшення необоротних активів. У загальній вартості майна, 56,6% становлять необоротні активи, які зменшились на 621 тис. грн., і в загальній вартості їхня питома вага зменшилась на 2,3%.

Оборотні активи збільшились на 42 тис. грн., в загальній вартості їхня питома вага збільшилась на 2,3%, матеріальні активи збільшились на 950 тис. грн., їхня питома вага збільшилась на 17%, частка дебіторської заборгованості зменшилась на 17,2%.

Найбільшу питому вагу має собівартість — 68,54% торік, 72,66% у звітному році. Значний обсяг становлять адміністративні витрати: 3,69%, проте у звітному 3,65%, тобто в сумі збільшилися на 108 тис. грн.

Найбільшу суму має прибуток: він зріс на 187 тис. грн., або на 4,45%. Прибуток до оподаткування на 1773 тис. грн. У результаті чистий прибуток становив 1773 тис. грн.

Валова рентабельність ТОВ «Тернопільелектропостач» зменшилась на 1,5 % за рахунок зниження темпів приросту доходу від реалізації, його вплив становив 11,11%. Відбулось зменшення рентабельності в 7,4 рази. Водночас підвищення собівартості, призвело б до зменшення рентабельності у 8,4 рази.

Чиста рентабельність активів зросла на 13,33 %. Це сталося за рахунок збільшення чистої рентабельності основної діяльності (вплив цього фактора — 11,46 %) та прискорення оборотності (вплив фактора — 1,87 %).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аделькін Ф. Результати дослідження соціальної відповідальності українського бізнесу / Ф. Аделькін. – К.: Блакить. 2005. – 349 с.
2. Алоні Г. Етика бізнесу: соціально-філософський аспект: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.03 / Ін-т вищ. освіти АПН Укр. – К.: 2008. – 19 с.
3. Амоша О. Соціальна відповідальність в контексті розвитку людського потенціалу / О. Амоша, О. Новікова // Держава і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 122-127.
4. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: [монографія] / В.І. Андрейцев. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. – 373с.
5. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навчальний посібник / П.Й. Атамас. – Київ: ЦУЛ, 2006. – 440 с.
6. Баюра Д. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – № 1. – 2009. – С. 22.
7. Бистряков І. Природні ресурси як фактор активізації еколого-економічної діяльності / І. Бистряков // Економіст. – 2011 . – № 4 . – С. 18-22.
8. Благов Ю. А. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции / Ю. А. Благов. - СПб. : Высшая школа менеджмента, 2010. - 272 с.
9. Блакита А.В. Нефінансова звітність як інструмент оцінювання соціальної відповідальності бізнесу / А.В. Блакита, Р.С. Поляк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 15. Частина 4. – 2015. – С.126-129
10. Булатов А.Н. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции: [монографія] / А. Н. Булатов. — СПб.: Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2010. — 272 с.

11. Бурег В. В. Социология государственного управления : [монографія] / В. В. Бурег. – Донецк : Сх. вид. дім, 2012. – 167 с.
12. Бутирська І.В. Еколого-економічна збалансованість в контексті регіонального розвитку / І. В. Бутирська // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 155-163.,
13. Валитов Ш. М. Взаимодействие власти и бизнеса. Сущность, новые формы, тенденции, социальная ответственность / Ш. М. Валитов, В. А. Малыгин. - М. : Экономика, 2009. - 207 с.
14. Василенко В.А. Стратегічне управління / В.А. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
15. Вахрушина М.А. Стратегический управленческий учет / М.А. Вахрушина, М.И. Сидорова, Л.И. Борисова. – М.: Рид Групп, 2011. – 868с.
16. Волинець У. Моделі соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / У. Волинець. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe.
17. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи: інформаційно-аналітичний матеріал: Електронний ресурс / В. Воробей, І. Журовська. – Режим доступу: www.svb.org.ua.
18. Воробей В. Інформаційно-аналітичний матеріал слухань парламентського комітету з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва на тему «Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи» / В. Воробей, І. Журовська– [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://svb.ua/sites/default/files/Analitichniy_Material_do_Sluhan_FINAL.pdf
19. Ворона О. В. Практика реалізації соціальної відповідальності бізнесу в Європі та Україні / О. В. Ворона. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62028.doc.htm.
20. Герасименко О. Соціальний облік та нефінансова звітність як інструменти реалізації соціальної відповідальності / О.Герасименко // Вісник

Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 137/2012. – С.39-42,

21. Глобальний договір ООН // <https://www.unglobalcompact.org>.
22. Глобальні трансформаційні імперативи сталого розвитку національної економіки : монографія / [В. Є. Реутов, О. С. Горда, А. М. Колот та ін.]. – Сімферополь : Фенікс, 2011. – 282 с.
23. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О. П. Гоголя, І. П. Кудінова ; Каб. Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Ніжин : Лисенко М. М., 2011. – 175 с.
24. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу / О.П. Гоголя, І.П. Кудінова. – К. : Видавництво Національного університету біоресурсів та природокористування України, 2008. – 79 с.
25. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник / С.Ф. Голов. – К.: Лібра, 2004. – 670с.
26. Головінов О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії та проблеми // О.М. Головінов. – Економічний вісник Донбасу. – № 2 (36). – 2014. – С.187-192.
27. Господарський кодекс // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
28. Грیشнова О. А. Соціальна відповідальність – шлях до європейської соціальної держави / О. А. Грیشнова // Соц.-труд. відносини: теорія та практика. – К., 2011. – № 2. – С. 5–12.
29. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України: [монографія] / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. М. Міщенко. - К.: РВПС України, 1999. - 716 с.
30. Державний комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
31. Деркач С. Бізнес має бути соціально відповідальним [Електронний ресурс] / С. Деркач. – Режим доступу : <http://www.stepanderkach.com.ua>.

32. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні : [монографія / за ред. О. М. Балакіревої]. - К. : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2011. - 592 с.
33. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.
34. Дубницький В.І. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті розвитку державно-приватного партнерства / В.І. Дубницький, В.В. Комірна, Н.М. Чуприна // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.2 –С. 74-87
35. Дудкін О. В. Трансформація сутності соціальної відповідальності підприємства в умовах економічної нестабільності / О. В. Дудкін // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» – 2010, № 5/1. – С. 150-155.
36. Економічна енциклопедія: в 3-х томах / під ред. Л. І. Молдована. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т. 1. – 864 с.
37. Економічна енциклопедія: У 3-х т. / Редкол. С.В.Мочерний (відп. ред. та ін.). – К.: Академія, 2000. – Т.3. – 952 с.
38. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт.екон.наук: 08.00.09 / І.В. Жиглей. – Житомир, 2011. – 37 с.
39. Жиглей І.В. Соціально відповідальна діяльність: поняття, складові та передумови відображення у системі бухгалтерського обліку / І.В. Жиглей // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2012. — Вип. 3 (24). — С. 170—174.
40. Жук В. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. Жук; Нац. ін-т стратег. досліджень. – 2007. – Режим доступу: old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm.

41. Жуковська В.М. Соціальна відповідальність як напрям реалізації корпоративної стратегії розвитку / В.М. Жуковська // Фінанси України. – 2009. – С. 14–21.
42. Завгородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Завгородній, Вознюк Г.Л. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
43. Закіров В. Х. Системний підхід безпеки життєдіяльності. Розвиток основних понять у системі „людина – життєве середовище” [Електронний ресурс] / В.Х.Закіров – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.
44. Закон України "Про аудиторську діяльність" від 22 квітня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
45. Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" від 21 березня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
46. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
47. Закон України “Про інноваційну діяльність”. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
48. Закон України „Про страхування” від 07.03.1996 №85/96 — ВР// Відомості Верховної Ради України від 30.04.1996 р., №18, стаття 78.
49. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
50. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення "зеленого" тарифу. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/601-17>
51. Затеїщикова О.О. Етапи формування стратегії соціальної відповідальності бізнесу / О.О. Затеїщикова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 200– 205.

52. Зелена книга Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rsppener-gy.ru/main/static.asp?art_id=1552
53. Зінченко А. Г. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна // К., 2008. — 60 с.
54. Зінченко А.Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. — К. : Вид-во «Фарбований лист», 2010. — 56 с.
55. Іваненко О. Визначення поняття, сутності та видів соціальної відповідальності: актуальні проблеми / О. Іваненко. [Електронний ресурс]. — Доступний з <http://www.dniprokniga.dp.ua/46-ivanenko-o.-viznachennjaponjattja-sutnosti-ta.html>.
56. Керівництво GRI зі звітності в галузі стійкого розвитку версії G4 [Електронний ресурс]. Global strategic alliances. — Режим доступу: <https://www.globalreporting.org/standards/g4>
57. Керівництво з соціальної відповідальності ISO/DIS 26000: Guidance on social responsibility. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: isotc.iso.org
16. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf
58. Кобзар Н.І. Теорія та практики соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Н.І. Кобзар, В.Ф. Левченко, О.М. Кірієнко // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. — Д. : НГУ, 2014. — Т.2 — С. 112-120.
59. Колот А. М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А. М. Колот, О. А. Грیشнова та ін.; за редакцією А. М. Колота. — К.: КНЕУ, 2012 — 501 с.

60. Колот А. М. Соціально-трудова сфера в умовах глобальних викликів: тенденції, проблеми, можливості стійкого розвитку : у 3 т. / А. М. Колот. – К., 2010. – Т. 3. – С. 9–22.
61. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2011. - № 3. - С. 3-9.
62. Комарницький І.Ф. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/7_1.pdf.
63. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
64. Консультационный проект Международных основ интегрированной отчетности : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theiirc.org/consultationdraft2013>.
65. Концепція соціальної держави в Україні (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php?option=com>
66. Король С.Я. Нормативне регулювання обліку соціальної відповідальності / С.Я. Король // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 9, 2016. – С. 7981-796
67. Король С.Я. Теоретичні засади соціального обліку / С.Я. Король. — Облік і фінанси. — 2016. — № 2 (72). — С. 29—34.
68. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики: монографія / Л. П. Петрашко. — К.: КНЕУ, 2013. — 342, [2] с.
69. Корпоративна соціальна відповідальність [Текст] / за заг. ред. Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнецової. – Вид. друге, виправл. і доповн. – К. : УБС НБУ, 2010. – 314 с.
70. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика : посібник / [М. А. Саприкіна, М. А. Саєнсус, А. Г. Зінченко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України О. С. Редькіна. — К.: Фабований лист, 2011. - 480 с.

71. Корягін М.В. Бухгалтерський облік в системі управління соціально відповідальним підприємством / М.В. Корягін // Збірник наукових праць «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології та організації». – №2 (17). – С. 50-57 // Режим доступу: <http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/periodicals/b-obl/162/06.pdf>

72. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф. Котлер, Н. Лі ; Пер. з англ. С. Яринич. – К. : Стандарт, 2005. – 302 с.

73. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – К.: Наукова думка, 2010.

74. Лаговська О.А. Бухгалтерський облік розподілу доходів в умовах соціально орієнтованої економіки: організація та методика: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / О.А. Лаговська – Житомир, 2007. – 277 с.

75. Лазаренко О. Посібник з КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / О. Лазаренко, Р. Колишко. – К. : Енергія, 2008. – 96 с.

76. Левицька С.О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення / С.О. Левицька. – с. 256-262. – 2014. // irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?

77. Лопатинська А. М. Теоретичні основи соціальної відповідальності організації / А. М. Лопатинська // Уманський національний університет садівництва. – Економіка АПК, 2010. – № 10. – С. 142-146.

78. Малінін Є. Д. Соціальна відповідальність підприємців та економічні реформи в Росії / Є. Д. Малінін // ЕКО: Економіка і організація пром. пр-ва. – Новосибірськ. – 2000. – № 10. – С. 177-189.

79. Маматова Т. Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України / Т. Маматова // Вісник дніпропетровського регіонального інституту державного управління. – 2010. – С. 51-53.

80. Міжнародний стандарт АА 1000 "AccountAbility" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/catalogue>

81. Міжнародний стандарт ІСО 26000 "Управління соціальною відповідальністю" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/catalogue>

82. Міжнародний стандарт. Соціальна відповідальність (SA8000) // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07>.

83. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" затверджено наказом Міністерства фінансів України від від 07.02.13 р. N 73 : [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92>

84. Нусінок Б.Я. Соціальна відповідальність бізнесу: передумови становлення та розвитку в Україні / Б. Я. Нусінов, А.В. Ярова // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. — Д. : НГУ, 2014. — Т.1 - С. 306-309

85. Орлова Н.С. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: Монографія / Н.С. Орлова, А.О. Харламова. — Донецьк: Издательство, 2014. — 250 с.

86. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

87. Офіційний веб-сайт Інформаційного агентства УНІАН: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.net>

88. Офіційний сайт Всесвітньої ради бізнесу зі сталого розвитку (WBCSD) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx>

89. Павликівська О. Диференціація та інтеграція бухгалтерського обліку як науки: методологічний аспект / О. Павликівська // Галицький економічний вісник — Тернопіль : ТНТУ, 2014. — Том 46. — № 3. — С. 139-147. —

(Фінансово-обліково-аналітичні аспекти).

90. Павликівська О. Формування нової парадигми облікової науки / О. Павликівська // Галицький економічний вісник. - № 4 (11). – Тернопіль: Видавець Стародубець, 2006. – С.117 – 120.

91. Павликівська О. Фундаментальні принципи трансформації бухгалтерського обліку в інформаційній системі підприємства: монографія / Білоус О.С., Павликівська О.І., Кіляр О.Р., Марущак Л.І., Гудь Є.В. – Тернопіль : ТНТУ , 2015 — 160 с.

92. Павликівська О. Управління соціально відповідальною діяльністю підприємств на основі концепції обліку та контролінгу (теорія, методологія, практика): монографія / О. Павликівська. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2018. – 405 с.

93. Панухник О.В. Соціальні інвестиції як форма суспільної поведінки носіїв соціальної відповідальності / О.В. Панухник, У.М. Плекан // Галицький економічний вісник, 2016. – С. 51-61.

94. План рахунків бухгалтерського обліку підприємств, організацій і установ, затверджений наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.liga.net>

95. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами, і доповненнями) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

96. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку Наказ Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року N 88 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 червня 1995 р. за N 168/704 : [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sts.gov.ua/diyalnist-dpa-ukraini/normativno-pravovi-akti-z-pitan-kpr/nakazi/61773.html>

97. Про облікову політику Лист Міністерства Фінансів України від 21.12.2005 р. N 31-34000-10-5/27793. – Електронний ресурс:

<http://proaudit.com.ua/buh/oblikova/pro-oblikovu-politiku-list-ministerstva-finansiv-ukraini-vid-21-12-2005-r-n-31-34000-10-5-27793.html>

98. Проект Концепції соціального розвитку України на 2013—2023 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=153212- &cat_id=107177 5. Публікація ООН в Україні «Соціальна відповідальність бізнесу, розуміння та впровадження». – К.: 2005.

99. Пушкар, М. С. Фінансовий облік у системі управління [Текст] : монографія / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 178 с.

100. Рыкова, И.Н. Исследование эволюции корпоративной социальной отчетности российских предприятий. / И.Н. Рыкова, Н.А. Голубева.: // Международный бухгалтерский учет. – 2010. – 9 (141).

101. Саприкіна М.А. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика : посібник / М.А. Саприкіна, О. Ляшенко, М.А. Саєнсує. – К. : Вид-во «Фарбований лист», 2011. – 480 с.

102. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія та методологія обліку : монографія / С.Я. Король. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 416 с.

103. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: монографія / О.А. Грیشнова, Г.Ю. Міщук, О.О. Олійник. – Рівне: НУВГП, 2014. – 216 с.

104. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана", Наук. парк, Ін-т соц.-труд. відносин. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

105. Цивільний кодекс // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

106. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою : [монографія] / В. М. Шаповал. - Дніпропетровськ : ДВНЗ "НГУ", 2011. - 357 с.